

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת יתרו

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת יתרו

מפתח העניינים

באמירת 'נעשה ונשמע' ביטלו כלל ישראל את כחם של עשיו וישמעאל / באהבתה תשגה תמיד / אמירת מזמור קי"ט בתהלים מסוגלת לפתיחת הלב בתורה / העוסק בתורה אהוב על הקב"ה / מי שעמל בתורה זוכה שתפילותיו ובקשותיו נשמעות בשמים / הבריאה כולה כפופה למי שעמל ויגע בתורה / בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך ונשמה ונעלוז בדברי תלמוד תורתך / לימוד התורה מרבה ומגדיל את האהבה לתורה / מעלת לימוד התורה בלילה / אדם צריך להכין את עצמו להיות כלי לתורה / מתיקות התורה היא סם החיים לעמלים בה / כל אחד יש לו חלק ושייכות בתורה הקדושה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין וישמע יתרו מלחמות עמלק שמע..... יח
ב. בענין וישמע יתרו..... יט
ג. בענין יתרו אם אכל מן..... כא
ד. בענין והזהרתה אתהם את החקים [בענין סך פרקי סדר נזיקין]..... כב

מפתח מערכות

- אגב אם מן התורה [בדעת רבינו ירוחם ז"ל]..... כה
אגב בגוי..... לא

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין רב יוסף איש אמונים..... לו
ב. בענין הציבת קבר בחיים..... לב

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורודיד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

באמירת 'נעשה ונשמע' ביטלו כלל ישראל את כחם של עשיו ושמעאל

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בעניני הפרשה, פרשת יתרו.

בפרשה שלנו עם ישראל זוכה למתנה היותר יקרה שיכולה להיות, התורה הקדושה. אנחנו צריכים לחוש ולהרגיש את השמחה, את היקר ואת ההערכה על הזכות הזו, שקבלנו את התורה. וכבר מפורסמים דברי האור החיים הקדוש בפרשת כי תבוא (דברים כו, ה), שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה.

במסכת עבודה זרה (ט). הגמרא עושה חשבון ואומרת, שהיו אלפים שנה של תוהו, אלפים שנה של תורה, ואלפים שנה של ימות המשיח. מדברי רבותינו אנחנו למדים הגדרה: איך היה נחשב העולם לפני מתן תורה? - "של תוהו". בלי שום ממשות. רש"י על החומש מפרש את הפסוק 'והארץ היתה תוהו ובוהו', "לשון ריקנות". ומוסיף רש"י שהוא 'אשטורדישוין' בלע"ז, ופירוש המילה הזו היא הלם ותדהמה. אלפים השנים שהיו בלי התורה, היו שנים ריקניות, בלי שום תוכן וממשות, עד שכל אחד מתפעל, נדהם ומשתומם על זה.

כך היו אלפים השנים הראשונות, עד שבא הקב"ה וחזיר על האומות וביקש לתת להם את התורה, וכל אומה ואומה שאלה קודם "מה כתוב בה", אמרה, 'אנחנו לא רוצים לקבל את התורה בלי שנדע מה יש בה ומה אנחנו מקבלים על עצמנו'. וכמו שאמרו רבותינו בזהר בפרשת בלק (דקצ"ב ע"ב), הקב"ה ענה לכל אומה ואומה את התשובה הנכונה לה. לבני עשיו אמר הקב"ה, כתוב בתורה "לא תרצח". אמרו בני עשיו, הרי כל החיים שלנו עומדים על זה, מזה הפרנסה שלנו, והלא משם אנחנו יונקים, מה"על חרבך תחיה", ואנחנו אף מקיימים את ה"על חרבך תחיה" בהידור ואף עושים בזה מהדרין מן המהדרין... מצטערים, אבל אנחנו לא יכולים לקיים את הציווי של לא תרצח.

הלך הקב"ה אל ישמעאל, וגם הם שאלו "מה כתוב בתורה". אמר להם הקב"ה "לא תגנוב", ויש לשון אחרת ברבותינו שאמר להם הקב"ה "לא תנאף", ושני הדברים שורשם אחד, לקחת דבר שאינו שלו. אמרו לו בני ישמעאל, אנחנו לא יכולים לעמוד בזה. הרי עשרה קבין זנות ירדו לעולם, תשעה נטלו ישמעאל ואחד גנבו, כידוע... היחידים שאמרו 'נעשה ונשמע' ולא חקרו ולא דרשו, היו כלל ישראל. ואז חס רחמנא עלן ונתן לנו הקב"ה את התורה, ואז התהפכנו להיות עם סגולה.

ושמעתי מרבתי הערה נכונה. הרי עשו הוא מלשון 'עשוי', ולכן נקרא שמו עשיו, בגלל שיצא כבר מבטן אמו עשוי ומוכן. ובחז"ל כתוב שנולד עם שינים, ויש אומרים

(יונתן בן עוזיאל בראשית כה, כה) שכבר היה עם זקן... ולהיכן הלכה האות יו"ד שלו?! - אל יעקב. לכן לא נקרא יעקב 'עקב', אלא 'י-עקב', נטל את האות יו"ד מעשיו. ואמרו הקדמונים שלעתיד לבוא יקח יעקב מעשיו גם את האות וא"ו, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא כו, מב) 'בריתי יעקוב', בוא"ו יתירא. ומה ישאר מעשיו?! - רק עש, והעש יאכל את בגדי החמודות שלו דהיינו זכות כיבוד אב שעשה והוא יכלה כליל מן העולם, בקרוב ממש בעז"ה.

זה כוחו של עשו, שהוא תמיד עשוי. ולכן התבונן ותראה איך זה שגם כיום בני עשיו, הנוצרים, מחדשים כל העת טכנולוגיות שונות ומשונות. בני ישמעאל לעומתם לא המציאו דבר. מה עושים בני ישמעאל?! יושבים כל העת במדבריות, צועקים, בוכים ומייללים. כוחו של ישמעאל הוא בהשמעת הקול שלו. ומי המבטל של שניהם?! - כלל ישראל, שבאו ואמרו 'נעשה ונשמע'. ה'נעשה' זה כנגד עשיו, איש העשייה, וה'נשמע' זה כנגד ישמעאל, נגד מה שהוא משמיע.

באהבתה תשגה תמיד

על כל פנים, מי שיש לו לב לשמוע את דברי רבותינו מרגיש בהגדרה המיוחדת הזו שאמרו, שעד מתן תורה לא היתה בכלל מציאות של איזה דבר, אלא היו אלו אלפים שנים של תוהו. רק בשנת ב' אלפים תמ"ח ביום שבת קדש, בשלושת השעות הראשונות של היום בבוקר, קבלו ישראל את התורה, ואז היה קיום לעולם.

וזה צריך להביא את האדם לשמחה אמיתית, כמו שאומר האור החיים הקדוש שאם היינו מתבוננים וחשים במתיקות התורה, היינו משתגעים ומתלהטים אחריה. מה הכוונה "משתגעים"? אין הכוונה חלילה שיצטרכו להתאשפז באיזה מוסד, אך הכוונה היא שיהיו כל כלי הדעת והלב מסורים לתורה הקדושה, עד שיתקיים באדם מה שאמרה הגמרא (עירובין נד:) 'באהבתה תשגה תמיד', כלומר, כל המהלכים הרגילים שנוהגים בהם בני אדם יתבטלו ממנו.

וכמו שאומר הירושלמי (ברכות פ"ה ה"א), מעשה בריש לקיש שהיה עוסק בתורה בשבת, ומשכא ליה שמעתתא. ריש לקיש עסק בסוגיא בעומק העמל היגיעה והעיון, ותוך כדי עיונו העמוק התחיל ללכת אנה ואנה, מחשב איך לתרץ ואיך לפרש וכיוצא, והיה צועד והולך עד שיצא מחוץ לתחום שבת. איך קרה לו דבר כזה? - באהבתה תשגה תמיד'. מרוב שהיה ריש לקיש אוהב את התורה ומרוב שהיתה התורה מתוקה ועריבה לו, לא שם לב בכלל שהוא הולך ומתרחק מהעיר ויוצא את תחום שבת. פתאום ריש לקיש מתבונן ונבהל, 'רגע, מה אני עושה כאן באבו גוש? הרי אני הייתי בישיבה מקודם'... זו היתה מציאותו של ריש לקיש, שברוב אהבתו לתורה ושקיעותו בה, לא שם לב לכל דבר אחר.

זה כוונת האור החיים הקדוש ש'היו בני אדם משתגעים ומתלהטים אחריה'. מרוב המתקוות שתהיה לאדם לתורה, יהיו כל קניני העולם הזה בטלים ומבוטלים אצלו, ולא יהיה בראשו דבר מלבד האהבה והמסירות לתורה.

אמירת מזמור קי"ט בתחלים מסוגלת לפתיחת הלב בתורה

זו ענין הפרשה שלנו, פרשת יתרו, פרשת מתן תורה. וצריכים אנחנו להלהיב את הנפש על ענין התורה. הנה לנו דוד המלך ע"ה, יש לו מזמור שלם שכל כולו ענינו שבח וקילוסין לתורה, מזמור קי"ט. המזמור הזה, שהוא היותר גדול שבספר תהלים, כל ענינו על התורה, על שבח התורה ועל חשיבותה. רבי אהרן הכהן מלוניל בעל הארחות חיים, שהיה מגדולי רבותינו הראשונים בזמנו של הרשב"א, כותב בספרו בהלכות תלמוד תורה (סוף אות כ"ד), כי קבלה בידינו מרבינו פרץ וחבריו בעלי התוספות, שמזמור קי"ט בתהלים שעוסק בתורה ובמעלותיה, מסוגל לתורה. כל מזמור שיש בספר תהלים יש לו את הענין המיוחד לו, ומזמור קי"ט, מי שרגיל במזמור הזה, שבו דוד המלך מרומם ומנשא ומייקר את המצוה הזו של לימוד התורה, מסוגל שיפתח לבו בתורה.

וסיפר לי חכם אחד שהיה מנהג באחד מתלמודי התורה בעיר שלו, שהתלמידים היו אומרים פעם בשבוע את מזמור קי"ט, כולם ביחד במנגינה עריבה. אמנם כדרך שהרבה דברים טובים אם לא עושים בהם חיזוק תמידי הרי הם משתכחים ונאבדים עם הזמן, כך גם המנהג הזה אט אט השתכח. בתחילה היה איזה אונס שמחמתו לא יכלו לומר את המזמור, ובפעם אחרת היה הזמן קצר, וכך הגיע זמן שהפסיקו לומר בו לחלוטין את המזמור. 'כיון שהפסיקו לומר את המזמור הזה', סיפר לי אותו חכם, 'ראינו בעינינו איך חל שינוי לרעה אצל התלמידים'. כשהיו התלמידים רגילים במזמור הזה, היה הלימוד יותר חי אצלם, היו מבינים יותר את התורה וזוכרים אותה, אבל לאחר מכן כשהפסיקו את אמירת המזמור, נחלשו אצלם קניני התורה. וזהו מפני שהמזמור הזה מסוגל לפתיחת הלב לתורה, כמו שהזכרנו מדברי רבותינו.

ואמנם, צריך להוסיף שאמירת המזמור הזה מסוגל לפתיחת הלב בתורה, רק למי שגם לומד... אבל אחד שיאמר כל היום כולו את מזמור קי"ט בלי לפתוח ספר, לא יפתח לו הלב בתורה, הגם שהוא מסוגל... רק אחד כזה שיושב ועמל בתורה, ומוסיף לזה את אמירת המזמור, יש סגולה גדולה בידו שיפתח לבו בתורה.

העוסק בתורה אהוב על הקב"ה

בספר הזהר הקדוש בפרשה שעברה (דף מ"ו ע"א), אמרו רבותינו: **רבי יוסי פתח**, רבי יוסי פתח את הדיבור ואת הלימוד, בפסוק **למנצח על אילת השחר מזמור לדוד** (תהלים

כב). וקודם שהתחיל רבי יוסי לבאר את הפסוק הזה, הוא מקדים הקדמה במעלת התורה. **כמה חביבא אורייתא קמיה דקודשא בריך הוא**, בוא תלמוד, תטה אוזן ותתבונן על החביבות ועל המעלה של עסק התורה שיש להקב"ה. וכאן אומר רבי יוסי דבר נפלא מאד. **כל מאן, כל אחד ואחד, יהיה מי שיהיה, מהגדולים שבגדולים ועד הקטנים שבקטנים, דאשתדל באורייתא, כל מי שעוסק בתורה, רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא.** 'רחים' בארמית הוא

א. 'אשתדל באורייתא' - לפעמים בדרך של מאבק ולפעמים בצורה של פיתוי

בספר הזהר הקדוש נוקט הרבה במטבע הלשון הזה של 'אשתדל באורייתא'. מה פירוש המושג הזה של 'מאן דאשתדל באורייתא?!' הפשט הפשוט הוא: מי שעוסק בתורה.

זהו אכן פשט הדברים. אבל מצאתי בתרגום אונקלוס שמתרגם את המילה 'אשתדל' בשתי משמעויות. בפרשת וישלח על הפסוק 'ויאבק איש עמו עד עלות השחר', כתב התרגום 'אשתדל איש עימיה'. כלומר, את המילה 'ויאבק' מפרש התרגום 'אשתדל'. לעומת זה, בפרשת משפטים בפרשה העוסקת בדיני פיתוי, מפרש התרגום 'כי יפתה', 'אשתדל'. מה הפשט בזה?! פעם אחת מפרש התרגום את 'ויאבק' שזהו 'אשתדל', ופעם אחרת את 'פתה' מפרש התרגום 'אשתדל'. מה הביאור בזה?! - רואים שיש שני אפשרויות לקחת, אפשרות אחת בדרך של מאבק, ואפשרות אחרת בצורה של פיתוי.

אפשר לומר בדרך לימוד ומוסר, שזהו גם כן מה שמונח במילים האלו של 'אשתדל באורייתא'. יש פעמים שאדם צריך לעסוק בתורה בדרך של מאבק, במלחמה בכל הכוחות, בהתגברות עיקשת על כל המניעות ועל כל ההפרעות. ולפעמים צריך דווקא ללכת בדרך של פיתוי. כמו שהיצר יודע לפתות אותנו, אנחנו צריכים באותו המטבע, להשתמש ולפעמים בפיתוי כנגדו.

לדוגמא, לא פעם קורה שאדם בא לשיעור או מגיע אל החברותא שלו, מתחיל ללמוד ואז נזכר, 'אוי ואבוי, יש משהו דחוף שאני צריך לעשות, וזה ממש פיקוח נפש לעשות את זה עכשיו'. הוא מחשב מחשבות לכאן ולשם ומגיע בסוף למסקנה הידועה, 'אונס רחמנא פטריה', 'אין מה לעשות, אני מוכרח לעשות את זה עכשיו'. הוא אומר לחברותא שלו, 'מצטער אבל אני ממש מוכרח ללכת, תאמין לי שבעוד חמש דקות אני חוזר', כלומר, בעוד יומיים... ואז הוא יוצא.

למה יצאת?! - 'הייתי מוכרח ללכת, הייתי אנוס'. היצר כך פיתה אותך והוציא אותך מהלימוד, נכון? - בא אתה ותפתה אותו אתה. תאמר לו ליצר הרע, 'נכון, אני מוכרח ללכת לעשות את זה, זה חובה גמורה ואפילו בגדר של פיקוח נפש. נכון, אבל לא עכשיו ברגע זה, אלא רק בעוד חמש דקות, אחרי שאגמור את הדיבור הזה בתוספות. כמו שאתה מבטיח לי שאצא רק לחמש דקות ואחרי זה אחזור, אני מבטיח לך שאלמד עכשיו רק עוד חמש דקות, ומיד לאחר מכן אצא לסדר מה שצריך'... ובדוק ומנוסה שאם הוא ימשיך ללמוד עוד כמה דקות, פתאום הוא יגלה שזה לא פיקוח נפש אלא קיפוח נפש... הוא יגלה ששום דבר לא דחוף, ומתיקות התורה תמשוך אותו ללמוד עוד ועוד.

'אהוב', וכשאנחנו אומרים 'לשם יחוד קודשא בריך הוא בדחילו ורחימו', הכוונה ביראה ובאהבה. וכאן אומר הזהר שאחד כזה שעוסק בתורה הרי הוא אהוב למעלה ואהוב למטה. ומי שזוכה באמיתות לדבר הזה, שהוא אהוב למעלה, אינו צריך ליותר. מה אדם צריך יותר מזה שמלכו של עולם אוהב אותו?! כל הברכות כולם מונחות וכלולות בזה. ולא די בזה, אומר הזהר, אלא גם 'רחים הוא לתתא'. יש לו חן בעיני הבריות. וכך מצאנו שאת הפסוק (בראשית ו, ח) 'ונח מצא חן' מפרש התרגום אונקלוס 'אשכח רחמין'.

מי שעמל בתורה זוכה שתפילותיו ובקשותיו נשמעות בשמים

וממשיך הזהר, אותו אחד שיושב ועוסק בתורה, קודשא בריך הוא אצית ליה למילולוי, לא שביק ליה בהאי עלמא ולא שביק לי בעלמא דאתי. הקדוש ברוך הוא שומע ומטה אוזן לדבריו ולדיבוריו. בפשוטו אפשר לפרש, שהכוונה היא שכשאתם יושב ולומד אזי הדיבורים שלו אהובים ונחמדים למעלה. הקב"ה מדמים ומשתיק את כל המלאכים ואת כל המשוררים ואומר, 'עכשיו הבן היקר שלי עוסק בתורה, תנו לי לשמוע את דיבוריו ואת הלימוד שהוא יושב ולומד, מפני שעסק התורה שלו יקר לי מכל יקר'.

זה פירוש אחד. אבל אפשר לפרש באופן נוסף, 'קודשא בריך הוא אצית ליה למילולוי' הכוונה היא שהקב"ה מקשיב לבקשותיו ולתפילותיו, ומטה להם אוזן. ובוודאי שכן הוא, שהרי הזהר פתח ואמר שהאיש הזה שיושב ועוסק בתורה 'רחים הוא לעילא', ואדם כזה שהוא אהוב אצל בוראו ובא ומבקש מהקב"ה בקשות, וכי לא ישמעו לו?! - בוודאי שישמעו לו. התורה הקדושה שהיא 'אילת אהבים ויעלת חן', התורה שמעלה חן על לומדיה (כתובות עז), נותנת לו חן בעיני הקב"ה והוא מטה אוזן לבקשות שלו.

בתולדותיו של רבינו החפץ חיים זצ"ל מסופר מעשה נורא, שפעם אחת בקשו ממנו להתפלל ולהעתיר על ענין נחוץ וחשוב מאד, והוא אכן ראה שיש בזה צורך גדול, ועמד והעתיר והתחנן לפני בורא עולם. בתוך דבריו ששטח לפני הקב"ה, אמר החפץ חיים, 'רבונו של עולם, הרבה בקשות בקשתי ממך, ותמיד שמעת לי וקיימת את בקשותי. לכן, רבון העולמים, אני מבקש ממך שגם בפעם הזו תשמע בקולי'. מי יכול לומר דבר כזה?! רק אחד כזה שהוא בגדר של 'רחים הוא לעילא', אחד כזה שאהוב בשמים, שכל בקשותיו וכל תפילותיו נענות.

לפעמים צריכים להתגבר בעוז ובתעצומות, לקיים את ה'אשתדל באורייתא' בדרך של 'ויאבק', ולפעמים בדרך של 'יפתה', בצורה של פיתוי ומתיקות. לפעמים יש מצבים שבני הבית אומרים לו לאדם, 'מה, אתה כבר יוצא לשיעור? הרי רק עכשיו הגעת לבית ובקושי אנחנו רואים אותך'. במצב כזה צריך להשתמש בדרך של פיתוי, צריך לדעת איך לדבר, איך לפייס, מה להבטיח, וכמובן גם לקיים.

וזהו ביאור דברי הגמרא במסכת בבא בתרא (קטז:), שמי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם. ובנוסף עין יעקב איתא 'מי שיש לו צרה', גם אם לא צרה של חולי אלא צרה ובעיה אחרת, בתוך ביתו, ילך אצל חכם. ומוסיף שם בנימוקי יוסף, ומכאן נהגו בארצות צרפת שמי שיש לו חולה בתוך ביתו מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו, והעתיק את הדברים הרמ"א בשלחן ערוך (יו"ד סימן של"ה ס"י). ולכאורה, מה יעשה החכם ומה יעזור לו?! וכי הוא יודע רפואה?! - אך ביאור הדברים הוא מפני שהחכם העוסק בתורה הקדושה אזי 'רחים הוא לעילא', הדיבור שלו נשמע בשמים, 'קודשא בריך הוא אצית ליה למילולוי', הקב"ה מקשיב לא רק לתורתו אלא גם לבקשות ולתפילות שלו, וכך הוא יכול להתפלל עבור אותו חולה או על אותו אחד שיש צרה בתוך ביתו, ולהביא לו מזור ועזרה.

הבריאה כולה כפופה למי שעמל ויגע בתורה

ומוסיף הזהר הקדוש, לא שביק ליה בהאי עלמא ולא שביק ליה בעלמא דאתי. 'שביק' הכוונה נוטש ועוזב. ובזה באו רבותינו ואמרו לנו, אחד כזה שיושב ועוסק בתורה, הקב"ה לא יעזוב אותו, לא בזה העולם ולא בעולם הבא. וזו הבקשה היותר גדולה והיותר נצרכת שלנו, שהקב"ה לא יעזבנו ולא יטשנו, כי אם הקב"ה עוזב מישהו ומתרחק ממנו, זה האסון היותר גדול שיכול להיות. וכאן מביטח הזהר הקדוש לאותו אחד שמתעסק בתורה ועמל בה, אחד כזה 'דאשתדל באורייתא', שה' יתברך יהיה אתו ולא יעזוב אותו, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.

וזה הסוד למה שאנחנו רואים אצל רבותינו חכמי התלמוד ועוד, דברים שהם למעלה מגדרי הטבע, דברים מפליאים ולמעלה משכל האנושי. רבינו הגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין מדייק דיוק נפלא בגמרא במסכת סנהדרין (נט:). הגמרא מספרת שם מעשה ברבי שמעון בר חלפתא, אחד התנאים, שהיה הולך בדרך. בשעה שהוא הולך, לפתע באו והגיעו מולו קבוצה של אריות. ומספרת הגמרא, נהמי באפיה, האריות התחילו לשאוג לפניו. כל אחד יתאר לעצמו את המחזה, שני אריות שבאים ומתקרבים אליו בשאגות נוראות. ורש"י מוסיף נהמו לפניו לאוכלו. אמר, מספרת הגמרא, הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם. אמר רבי שמעון בר חלפתא, אם האריות האלו שואגים, כנראה שהם רעבים. הרי למה הם באו? הם רוצים לעשות כאן סעודת סיום, לאכול מה שיבוא לקראתם...

מיד, מספרת הגמרא, נחיתו תרי אטמתא מן שמיא, נפלו מן השמים שני ירכיים גדולים של שור. אמר להם רבי שמעון, הנה לכם בבקשה, בשר כשר בכשרות בד"ץ דמן שמיא, עם פלומבא... אכלו האריות, שבעו, והותירו ירך אחת של בשר. נטל אותה רבי שמעון בר חלפתא והביא את הירך הזו לבית המדרש ושאל אם הירך הזו כשרה באכילה, ואמרו לו

שבוודאי היא כשרה, שהרי אין דבר טמא יורד מן השמים, והבשר הזה טוב לא רק לאריות אלא גם לנו.

דייק הגאון חיד"א, לא כתוב כאן בגמרא שרבי שמעון בר חלפתא עמד והתפלל, נעמד בחיל וברעדה ואמר 'אנא ה' הושיעה נא, המצב כאן חמור ביותר, בבקשה תעזור לי ותושיע אותי'. הוא לא אמר את כל זה, אלא רק אמר 'הכפירים שואגים לטרף', האריות רעבים, ומיד בתוך כדי דיבור לאמירה הזו שלו ירדו תרי ה'אטמתא דבשרא'. איך זה קרה?! - 'לא שביק ליה לא בהאי עלמא ולא בעלמא דאתי'. והאור החיים הקדוש מאריך ביסוד הזה הרבה בפרשה שעברה, שכל כללי הבריאה כולם משועבדים ונתונים בידי של החכם שעוסק בתורה, ולכן משה רבינו יכל לפקוד ולקרוע את הים, היפך דעתו של השר של ים.

הקב"ה לא יעזוב את מי שעוסק בתורה לא בהאי עלמא, ולא במקום העיקר, בעלמא דאתי. בעולם הבא אין תענוג אחר, וזהו הלא הגן עדן שאדם מדובק בחי העולמים ובתורתו, ואחד כזה שבזה העולם עמל בתורה, הקב"ה לא יעזוב אותו בעלמא דאתי, ויזכה להיות דבוק וקשור לחי החיים בעולם הבא.

זו ההבטחה שיש למי שעמל בתורה, וזהו מה שפתח רבי יוסי ואמר כמה חביבא היא אורייתא קמיה דקודשא בריך הוא, דכל מאן דאשתדל באורייתא רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא, קודשא בריך הוא אצית ליה למילולוי, לא שביק ליה לא בהאי עלמא ולא שביק ליה בעלמא דאתי. ולכן, כמה צריכה להיות לנו שמחה עצומה כשאנחנו מגיעים לפרשה הזו, פרשת מתן תורה.

וכך מתאר האור החיים הקדוש בפרשה שלנו (שמות יט, ב), מה זה מתן תורה: להיות כי היום הזה, אותו יום שקבלנו בו את התורה, הוא היום המקווה, היום שחיכו, ציפו והמתינו לו בכליון עיניים מתי יגיע היום הזה, לבורא לתורה לעולם, לעליונים ולתחתונים, ומיום הבריאה, עד אותו היום, משך אלפים ותמ"ח שנים, הם יושבים ומצפים מתי יבוא בני ישראל למדבר סיני. במשך כל אותם השנים האלו היה הקב"ה, והיו התורה העליונים והתחתונים כולם מחכים, משתוקקים ומצפים, מתי כבר יגיע הזמן הזה של מתן תורה.

ב. בספרים הביאו מעשה על גדול אחד שהראו לו את הגן עדן, כיצד הוא נראה. מה הוא ראה? איך היה נראה הגן עדן?! ישב שם חכם, סטנדר לפניו, גמרא פתוחה לו על הסטנדר, והוא יושב ולומד. התפלא אותו אחד ושאל, וכי זה גן עדן?! הרי גם אצלנו כאן בישיבה יש את זה! אמר לו אותו חכם, המושג הזה של 'גן עדן' אינו שהאדם מונח במקום כזה שנקרא 'גן עדן', אלא הכוונה היא שה'גן עדן' מונח בתוך האדם, שהוא עוסק בתורה ודבוק בחי העולמיים. וכי חשבת שגן עדן זה מקום עם פרחים המפיצים ריח נעים?! גינה עם מזרקות מים?! - מה פתאום. הקשר והדיבוק הגדול ביותר שיש לאדם עם בוראו, כאשר יושבים ועוסקים בתורה במתיבתא דרקיעא ונהנים מזיו השכינה, זהו הגן עדן.

בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך

ואמנם לא די לנו בשמחה על שקבלנו את התורה, וכמובן עלינו גם לשבת ולשקוד בה. וכך סדרו לנו רבותינו את הברכה בתפילת ערבית: **אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, פשט הדברים הוא, שאהבתו של הקב"ה לעם ישראל היא אהבה שאינה תלויה בדבר, אהבת עולם ואהבה נצחית. והנה, הכלל בידנו הוא שאדם שאוהב את השני, היכן זה מתבטא? - בנתינה. ככל שאני אוהב את השני יותר, אני נותן לו יותר. ומה נתן לנו הקב"ה באהבתו אותנו? - 'אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת', תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת, רק אותנו למדת, ובן נח שעסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נט.), והיא מיתה בידי שמים כמו שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים י, ט). אין לבני נח שייכות לתורה הקדושה, ורק אותנו למדת. והקב"ה בעצמו הוא זה שמלמד אותנו התורה, כמו שאנחנו מברכים בכל בוקר 'המלמד תורה לעמו ישראל', הוא הוא הרב"ה שמלמד אותנו את התורה.**

וכאן, בתורה שהקב"ה נתן לנו, אנחנו רואים את אהבתו העצומה של הקב"ה אלינו, שנתן לנו את החמדה הגנוזה שלו. זה האות וזה הביטוי של אהבתו אותנו, שנתן לנו את התורה הקדושה.

זה מצדו של בורא עולם, ומה מצידנו?! - על כן, כשאנחנו רואים את גודל אהבתו וחיבתו של הבורא לישראל, שנתן לנו את התורה למרות שהמלאכים נאבקו ורצו את התורה לעצמם (שבת פח:), על כן, מה אנחנו משיבים?! - ה' אלקינו, בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך, גם בשעה שאני הולך לישון וגם בשעה שאני קם בבוקר, כמה אני עוסק וכמה אני מדבר? - לא בדברים בטלים חלילה ובשאר הבליים, אלא 'נשיח בחוקיך', ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך. מהו 'נשמח', כולנו יודעים. לא צריך להסביר מה זו שמחה. אך מה הפירוש ומה התוספת ב'נעלוז'!?

הגאון מלבי"ם זצ"ל (שמואל ב', א' כ'), שרגיל לפרש תמיד את כל המילים הנרדפות, אומר הגדרה נכונה. 'שמחה' זה ביטוי לאדם ששומע בשורה טובה. כשמגיעה אל אדם בשורה ושמועה טובה, מתרחב לבו והוא נעשה שמח ומאושר. אבל לפעמים יש ריבוי כל כך גדול של שמחה, שהאדם לא מסוגל עוד לכבוש אותה בתוכו והיא מתפרצת ממנו, עד שאתה רואה אותו איך שהוא רוקד, צוהל ושמח. זה נקרא 'לעלוז', שמחה גדולה כזו שמביאה את האדם לידי קפיצה וריקוד, לידי ביטוי בפועל מעשי.

וזהו מה שאנחנו אומרים 'ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך'. כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה. וכל אחד צריך כיסוי לשטר הזה. כשהוא יבוא אחרי מאה ועשרים לבית דין של מעלה, יאמרו לו, קח תקרא, והוא קורא, 'אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת', ומהנהן בראשו, בטח בטח, הקב"ה אוהב אותנו. ויותר ממה שאדם אוהב את עצמו הקב"ה

אוהב אותו, וכמו שלימדנו רבינו החפץ חיים זצ"ל (שמירת הלשון ח"א שער הזכירה פ"ב, ובספר שם עולם ח"א פכ"ג). ואז אומרים לו, רגע, יש גם המשך. 'בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיך', קיימת?! כשהלכת לישון הלכת לישון מתוך לימוד תורה?! כשקמת בבוקר המחשבות הראשונות שלך היו על עסק התורה, או שהקדמת קום באשמורת הבוקר, כדי לשמוע את המהדורה של שש בבוקר במכשירים השונים והמשונים, ולהיות מעשרה ראשונים?! 'ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך', מתי היתה השמחה שלך ומתי היתה העליזות?! אלו הן לא מילים בעלמא, הם מחייבות אותנו!

והותמים את הברכה במה שפתחנו, ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים. אחרי שיש מצידנו דבר כזה, שאנחנו כל כך אוהבים את התורה והוגים בה יומם ולילה, וודאי שאהבתו של ה' יתברך אלינו והאהבה שלנו אליו לא תסור לעולם. ומהיכן כל זה נובע? ממה שכותב הזהר הקדוש, מה'אשתדל באורייתא". כל ריבוי וכל תוספת של לימוד תוקע את האהבה לתורה בלב האדם בלי גבול.

לימוד התורה מרבה ומגדיל את האהבה לתורה

בספרים מובא על הגאון רבי אליעזר מטלז זצ"ל שאמר על עצמו, אני והתורה - זה כמו השיכור והיין. יש אחד כזה שאוהב לשתות, ואם הוא רואה בקבוק יין, לא יז משם עד שעושה סיום... סיפרו עליו, שפעם אחת עבר רבי אליעזר בדרכו ליד בית מדרש, ושמע מהחלון שני אנשים שישבו ועסקו באיזו סוגיא, והם הסתבכו בה ושגו בהבנתה. האחד פירש באופן אחד והשני הקשה לו ופירש אחרת, אבל שניהם שגו בהבנת הסוגיא ולא הצליחו לעמוד על עיקריה כראוי. אמר רבי אליעזר לעצמו, אכנס ואסביר להם את הסוגיא כדבעי.

בא רבי אליעזר לפתוח את דלת בית המדרש, וגילה שהיא נעולה. הם סגרו את הדלת במפתח. מה יעשה?! אמר רבי אליעזר, אני מוכרח לבאר להם את הסוגיא, הלא הם טועים בה. סוף דבר, קפץ רבי אליעזר מהחלון. הם רואים פתאום איך הרב של העיר קופץ ובא להם מהחלון, כמו אליהו הנביא... הגיע להסביר להם את הסוגיא. כולי האי למה לי? - מפני שהם טועים בסוגיא, ולא יכול היה רבי אליעזר להתאפק. מוכרח היה להכנס להסביר להם את הסוגיא. כך נראה מי שהוא כמו שיכור על התורה, מי שהאהבה לתורה תקועה ומושרשת בלבו.

ואיך קונים אהבה לתורה?! כשאדם מקבל על עצמו את עול התורה, כשהוא מקבל על עצמו לשקוד על דלתות התורה בכל זמן בכל מצב ובכל תנאי, זה מביא לו את האהבה. תמיד יש מפריעים לאדם שבאים להסיח את דעתו של האדם מן התורה, וכמו שאמרו בדרך צחות ותלמוד תורה כנגד כולם, פירוש, כולם נגד תלמוד תורה... אבל אם הוא דוחה את כל המפריעים ומתאמץ כדי לעסוק בתורה, בוודאי שזה מכניס בלבו אהבה חיבה וחשק לתורה

הקדושה.

מעלת לימוד התורה בלילה

אחר כך ממשיך הזהר הקדוש ומדבר על חשיבות הלימוד של הלילה, ואורייתא בעי למלעי בה ביממא ובליליא... כמה דלית יומם בלא ליליא ולא איהו שלים אלא דא עם דא, כך בעי אורייתא לאשתכח עימיה דבר נש יומא ויליליא למהוי שלימותא לגבי בר נש יומם וילילה. לא מספיק שאדם עוסק בתורה ביום, אלא עליו לעסוק בה גם בלילה, בפלגות ליליא קודשא בריך הוא על בגינתא דעדן לאשתעשעא עם צדיקא, בכל לילה וילילה בשעת חצות הקב"ה נכנס לגן עדן להשתעשע עם נשמות הצדיקים, וכדין בעי ליה לבר נש למיקם ולמלעי דאורייתא, באותו הזמן שיש את החיבור הזה בשמים שהקב"ה נכנס לגינתא דעדן להשתעשע בנשמות הצדיקים, אם אדם יושב פה ועוסק אז בתורה, קודשא בריך הוא וכל צדיקא דבגנתא דעדן כולהו צייתין לקליה, כולם מטים אוזן לשמוע את הלימוד שלו, יהיה איזה לימוד שיהיה. בין אם זה לימוד חומש, משנה, גמרא, הלכה או זוהר. כל תורה שהוא יושב ולומד, הקב"ה וכל הצדיקים מטים לו אוזן ומקשיבים לקול תלמודו.

הדא הוא דכתיב (שיר השירים ה, יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני. זו הנחת רוח שיש להקב"ה ולצדיקים היושבים בגן עדן, שמבקשים לשמוע בזמן היקר הזה, בחצות הלילה, את "קולך", את קול התורה של מי שיושב ועוסק אז בתורה. ועל אינון דמשתתפין בהדא, אלו ששותפים בלימוד הזה, עליהו הוא דאתמר יומם יצווה ה' חסדו ובלילה שירו עמי. מי זוכה ל'יומם יצווה ה' חסדו', שהוא מוקף בחסד אל כל היום?! מי ש'בלילה שירה עמי', התורה נקראת שיר, ומי שעוסק בלילה בתורה זוכה לחן ולחסד כל היום.

שמעתי מדודי מרן ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל שאמר, לבוא לכל אחד ולומר לו, 'תשמע, תקום בכל לילה ותעסוק בתורה', לא תמיד זה אפשרי. אנשים צריכים לקום בבוקר מוקדם וקשה להם. אבל עדיין, אמר רבי יהודה צדקה, למה לא לעשות כן לכל הפחות פעם בשבוע?! אדם ילך לישון מוקדם, ויקום בחצות הלילה וישב ויעסוק בתורה. וזו היא תורה נקיה, תורה לשמה. אף אחד לא נמצא ואף אחד לא רואה איך שהוא יושב בתוך ביתו ולומד, והוא לומד אז לשם שמים ולא לשם פרנסה. ולא משנה מה הוא ילמד באותו הזמן, - כל לימוד יקר אז מכל יקר, כמו שאנחנו רואים איזו שמחה הוא פועל אז בשמים, ואיך שהקב"ה וכל הצדיקים מטים אוזן ומקשיבים לתורתו.

וגם לפעמים, יש כאלו שמתעוררים מאליהם באמצע הלילה. ואז אדם אומר לעצמו, 'מה זה, וכי אני אקום עכשיו באחת או בשתים בלילה?! צריך לישון! נכון שכבר ישנתי שש או שבע שעות, אבל הלא אני במיטה וצריך לישון'. והוא קורא לשר השינה שיבוא, "בוא בוא... לא תמיד הוא בא, ואז הוא מתחיל לחבל תחבולות ומסגל סגולות איך להרדם. העולם

אומרים, שאם סופרים, זו סגולה טובה להרדם. הוא מתחיל לספור, אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אחת וחמש מאות, וכך מגיע לאלף, לעשרת אלפים, לחצי מליון, ועדיין הוא לא נרדם... למה לך כל זה?! במקום להתהפך מצד לצד ולכעוס מדוע אתה לא נרדם, אל תהיה עצל! קום, תעשה נטילת ידים, תאמר ברכות השחר אם ישנת ותברך ברכות התורה, ותשב ותלמד ותעסוק בתורה! מן השמים זיכו אותך שתקום, ואולי לכן העירו אותך כי מחכים ומצפים לשמוע את קול תורתך, ולא רק את קול הנחירות שלך... ואתה יכול לקום עכשיו לשבת וללמוד, ואם אתה עושה כן, אשריך ואשרי חלקך. וכמו שראינו כאן את המעלה ואת היקר של אחד כזה שיושב ועוסק בתורה, 'רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא', בפרט בשעות האלו שאין בהם כל כך את עסק התורה.

אדם צריך לחכין את עצמו להיות כלי לתורה

כלל גדול יש בדינו, שהפרשה מעוררת את הזמן. כשאנחנו מגיעים לפרשת יתרו, פרשת מתן תורה, הווי אומר שמתן תורה מתחדש עכשיו. ולכן, בהיות והזמן הזה הוא זמן שיש בו את כח מתן תורה, אנחנו צריכים להתבונן בדברים האלו, במעלת ויקר התורה, ולהתחזק בה, בהתמדה בה ובאהבתה.

ומפני שהזמן הזה הוא זמן של מתן התורה, צריכים אנחנו לראות איך אבותינו ורבותינו הכינו את עצמם למתן תורה, וללכת אף אנו בדרךם. אמנם באמת חג השבועות הוא עיקר הזמן של מתן תורה בכל שנה ושנה, ואז מתגלים כל האורות של מתן תורה כמו שכותב החיד"א בספרו לב דוד (פרק ל"א), אך גם בשבת הזו יש את הבחינה של התעוררות מתן תורה וצריכים אנחנו לראות איך אבותינו קנו את קניי התורה.

מה עשו אבותינו? - הפרישו את עצמם מכל דבר אחד זולת התורה, והכינו את עצמם להיות כלי לתורה. ואת זה יש גם בכוחנו לעשות. אם אדם מגיע אל התורה בלי הכנה מוקדמת, כמה תורה יוכל לקבל?! אבל אם האדם מתכוון, מתגעגע וצמא אל התורה, הוא מרוויח את נועם התורה ואת קניניה. וכל כמה שאדם מכין את עצמו יותר ויותר בשביל שיהיה ראוי להיות כלי לתורה, כך הוא זוכה לקבל יותר תורה ולהיות משכן לה, והוא זוכה גם להרגיש את דברי האור החיים הקדוש שהעוסקים בתורה משתגעים ומתלהטים אחריה, וזוכה להרגיש את העונג ואת המתקנות של התורה.

מתקנות התורה היא סם החיים לעמלים בה

מספרים על אחד מהגדולים בדור הקודם שהלך ברחוב ועבר לידו איזה כומר עב בשר ושמן. שאל אותו גדול, 'ממה השמין הכומר הזה?! וכי הוא תירץ איזו קושיא של רשב"א או יישוב 'צריך עיון' של תוספות?!... אדם שיושב ועמל בתורה, קורה ומתייגע הרבה

זמן ליישב שאלה קשה ולבסוף עולה לו איזה תירוץ, כמה שמחה ואושר יש לו. רבותינו במסכת כתובות (מב:) מספרים שהיתה שאלה אחת שבמשך עשרים ושתים שנה לא מצאו לה תירוץ. מי לא מצאו? - גדולי עולם רבותינו הקדמונים, ראשי הישיבות האמוראים, יגעו ועמלו אך לא מצאו תירוץ. עד שרב יוסף התמנה להיות ראש ישיבה ובאותו היום מצא את התירוץ, וכמו שפירש רש"י שהיתה לו אז סיעתא דשמיא מיוחדת. זה היה העמל בדורות שלפנים, במשך עשרים ושתים שנה חיפשו והתייגעו וניסו למצוא תירוץ לקושיא, ובוודאי כשמצאו את היישוב לקושיא שמחו שמחה עצומה.

כשהבולשביקים הרשעים עלו לשלטון ברוסיה, אחרי מלחמת העולם הראשונה, הדבר הראשון שעשו היה לסגור את הישיבות. כל בחור ישיבה שהיה נתפס על ידם היה מושלך על ידיהם למרתפי הק"ב, ובאותו הזמן הרבה ישיבות עזבו את רוסיה וברחו לפולין. ושם ברוסיה היתה הישיבה של נובהרדוק, ונובהרדוק חרתה על דגלה את לימוד ועסק התורה בכל מקום, בכל מצב ובכל תנאי. עם כל הקשיים ועם כל הגזירות של הבולשביקים, לא פסקו בחורי הישיבה מגרסתם. ויהי היום ונתפסו כמה בחורים על ידי הבולשת הרוסית. לקחו אותם הרוסים למעצר, והאשימו אותם על עסק התורה.

חבריהם לישיבה שנותרו בחוץ, רצו להגניב לתוך בית המעצר גמרא, כדי שיוכלו הבחורים הכלואים להגות בתורה. אבל איך יוכלו להכניס גמרא לתוך הכלא השמור?! חיבלו תחבולה. הרי השומרים מביאים לבחורים השבויים לחם שנאפה מחוץ לכלא, ואם כן יוכלו החברים לתלוש שני דפי גמרא, לעטוף בהם את הלחם כאילו זהו לחם העטוף בנייר, וכך אחרי שהבחורים שבשבי יאכלו את הלחם, ישארו בידיהם דפי הגמרא ויוכלו ללמוד בהם. אבל לא ידעו הבחורים, האם מותר לעשות כן. וכי מותר לקחת דפים של גמרא ולעטוף בהם לחם או גבינה? הרי זה בזיון! שלחו את השאלה לאחד מגאוני הדור שהיה שם במינסק, הגאון רבי אליעזר רבינוביץ זצ"ל.

השיב להם אותו גדול, מותר לעשות כן. ומדוע? - מפני שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. בשביל הבחורים האלו לימוד התורה הוא פיקוח נפש, מפני שהלימוד הוא החיים שלהם, הוא משובש לבם, והוא מה שנותר להם חיות עלי אדמות. וכך עשו. עטפו את הלחם בדפי גמרא וכך הכניסו לתוך בית המעצר דפי גמרא, וכך הפכו תלמידי ישיבת נובהרדוק גם את מרתפי הק"ב לבית מדרש. (מרכיצי תורה ומוסר ח"ד דף ק"ל).

גם במקום כזה חשוך, של עינויים וסבל, הם חשקו בתורה וישבו והגו בה בהתמדה. מפני שמי שאוהב את התורה ודבוק בה לא יכול בלעדיה, ובלי התורה אין לו חיים והרי הוא כמות, וכמו שהסביר רבי עקיבא לפפוס למה הוא מקהיל קהילות ברבים אפילו בשעת הגזירה, מפני שאנחנו בלי התורה הרי אנחנו כמו דג בלי מים, שאין לו חיות (ברכות סא:).

אנחנו צריכים להתחזק ולהתאמץ במצוה הזו, היותר יקרה, מצות תלמוד תורה. ועכשיו שאנחנו קוראים את פרשת מתן תורה, מוטל עלינו לרומם ולייקר את מעלת התורה, לדעת ש'כל מאן דאשתדל באורייתא רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא', וכל המעלות וכל הברכות כולן כלולות ומונחות בזה. וכל אחד שרוצה להגיע לדרגות היותר גבוהות, צריך להתאמץ בעסק התורה.

כל אחד יש לו חלק ושייכות בתורה הקדושה

וזהו דבר ששייך לכולם, וכלשון רבותינו 'כל מאן דאשתדל באורייתא'. אין כתוב כאן גאונים, אדמור"ם ראשי ישיבות או חכמים. כל מאן, בין אם הוא קטן ובין אם הוא גדול, בין אם הוא מתחיל ובין אם הוא רגיל בתורה, כל אחד ואחד יכול וצריך לשבת וללמוד, התורה מתאימה לכולם ולכולם יש חלק בה. "לפי פנים ולב שאתה נותן לתורה לבך עומד לך להעמיד גרסא. אם יגעת בה תמצא, אם לא יגעת, לא תמצא", כלשון רש"י במסכת יבמות (ק"ז). התורה היא כמו השתקפות לאדם, וכל מה שהוא מקדיש עבורה ומתאמץ בשבילה, כך היא תסביר לו פנים ותקנה בנפשו.

אף אחד גם לא יכול לתלות באחרים ולתרץ תירוצים. יש צעירים שאומרים לך, 'נכון, לצערי לא הצלחתי כל כך'. אתה שואל אותו מדוע, והוא משיב, 'וכי מה אני יכול לעשות?!' ראש הישיבה לא מאיר לי פנים, המשיגה לא מקבל אותי, וגם הטבח לא מבשל לי מה שאני רוצה, עלי היו כולנה!... וכיוצא באלו התירוצים. אלו הבלים, כי כל אחד לפי מה שהוא מתאמץ, כך הוא משיג. הלא הקב"ה עוזר לאדם, כמו שכתוב (תהלים פא, יא) 'הרחב פיך ואמלאהו', ודרשה הגמרא בברכות (ג.) 'ההוא בדברי תורה כתיב, ומפרש רש"י "לשאול כל תאוותך". הקב"ה נותן בלי גבול ובעל הבית דיהיב בעין יפה יהיב, אבל אנחנו צריכים בשביל זה לקיים רק את ה"הרחב פיך", להכין את עצמנו להיות כלי לתורה.

והיאך נעשה את עצמנו כלי לתורה?! על ידי לימוד התורה, כמו שאמרנו קודם. על ידי הקביעות שלנו בתורה, על ידי ההשתדלות שלנו וההתאמצות שלנו להתגבר על המפריעים והמטרידים, ועל ידי שנוסיף עוד שיעור ועוד קביעות זמן לתורה. ואפילו אם היו ימים שלא עלה לנו כל כך יפה בעסק התורה, חלילה לנו להתרפות אלא אדרבה, עלינו להמשיך הלאה בעוז ובתעצומות, ואז אכן נזכה למעלות העצומות האלו, 'רחים הוא לעילא רחים הוא לתתא', קודשא בריך הוא אצית ליה למילולוי', יהי רצון שנוזכר כולנו, אמן ואמן.

חידושי תורה פרשת יתרו

א. בענין וישמע יתרו מלחמת עמלק שמע

שמות (י"ח א'): "וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים". ופירש רש"י ז"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק".

ונשאלתי מהיכן שמע יתרו כן, ובס"ד השבתי תוך כדי דיבור אחר שבני מדין ישבו עם בני עמלק ככתוב בספר שמואל א' (ט"ו ו'): "ויאמר שאול אל הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם כל בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק", ופירש רש"י ז"ל: "אל הקיני, בני יתרו, שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד, שהלכו אצל יעבץ ללמוד תורה, וערד הוא עמלק, הכנעני מלך ערד, עמלק היה, שנאמר יושב הנגב, ועמלק יושב בארץ הנגב", ומשם נודע ליתרו ודוק, ורשמתי למזכרת עד שנעייץ בדבריו רז"ל.

אחר זמן עיינתי קצת בדברות רז"ל והמפרשים ואביא מה שמצאתי כעת בס"ד. הנה ראיתי במכילתא פרשת יתרו שם שכך אמרו ז"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא, מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו דברי רבי יהושע. רבי אלעזר אומר מתן תורה שמע ובא, שבשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם שנאמר ובהיכלו כלו אומר כבוד, באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע אמרו לו בלעם שמא המעשה זה עושה לנו כשעשה לדור המבול שנאמר ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם אמר להם שוטים שבעולם כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם אלא הקב"ה תורה נתן לעמו ולידידיו שנאמר ה' עוז לעמו וכו', רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא שבשעה שנקרע ים סוף נשמע מסוף העולם ועד סופו שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וכן אמרה רחב הזונה לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים וגו' ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם".

ומבואר במכילתא שנחלקו רבותינו התנאים ע"ה, שדעת רבי יהושע שיתרו שמע מלחמת עמלק, ורבי אלעזר אומר שיתרו שמע מתן תורה, ורבי אליעזר אומר שיתרו שמע קריעת ים סוף כנ"ל, ויש לדקדק שרבי אלעזר ורבי אליעזר מוכיחים דבריהם שאכן מתן תורה וקריעת ים סוף שמעו כל יושבי תבל כמבואר בדבריהם, אבל התנא רבי יהושע רק אומר שיתרו שמע מלחמת עמלק [ונפיק ליה מהאמור בצדן] אבל לא הביא שום ראיה איך יתרו שמע זאת כמו שהוכיחו רבי אלעזר ורבי אליעזר, וצ"ב.

ואולי רבי יהושע סמך על הידוע דהיינו מקרא דספר שמואל שהבאתי, שבני יתרו היו עם בני עמלק ומבני עמלק נודע ליתרו, ורבי יהושע לשיטתו במכילתא (ס"פ בשלח) על קרא "ויחלש יהושע את עמלק, רבי יהושע אומר ירד וחתך ראשי גבוריו שעמו עומדים בשורות המלחמה", ומתבאר שחתך רק ראשי גיבורי דעמלק, אבל לא הרג לכל בני עמלק, וכלשון רש"י ז"ל שמות

(י"ז י"ג): "ויחלש יהושע, חתך ראשי גבוריו, ולא השאיר אלא חלשים שבהם, ולא הרגם כולם, מכאן אנחנו למדים שעשו על פי הדיבור של שכינה", ועיין בפסיקתא רבתי (ס"פ י"ב), והנותרים בחיים מבני עמלק הם הודיעו לבני יתרו וכך נודע לו, שהרי כאשר בני ישראל יצאו ממצרים, עמלק הרשע בא להלחם עמם עם ארבע מאות אלף איש כאמרם ז"ל במדרש אבא גוריון (פ"ג) ע"ש.

ועכשיו ראיתי בפירוש רבינו החזקוני ז"ל שמות שם שכתב: "וישמע יתרו, פירש רש"י שמע קריעת ים סוף, דוגמא כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף, ולפי שיתרו ועמלק סמוכין זה לזה, כדכתיב ויאמר שאול אל הקיני סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו, עכשיו שמא על ידי פליטים שברחו ממלחמת עמלק שמע", והיינו כדכיתבנא בס"ד.

עוד ראיתי בפירוש הרע"ב ז"ל על התורה שם שכתב: "אמר ששמע קריעת ים סוף, שהלך הקול מסוף העולם ועד סופו שנבקעו כל מים שבעולם כדפירש רש"י לעיל (י"ד כ"א בפסוק ויבקעו המים), וגם מלחמת עמלק הלך הקול ונתפרסם הדבר מסוף העולם ועד סופו שהעמיד להם משה החמה ביום המלחמה כדפירש רש"י לעיל (י"ז י"ב) בפסוק עד בא השמש. אי נמי דריש ליה קריעת ים סוף מגזרה שוה דכתיב כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וכו' ומלחמת עמלק יליף ליה מדסמיך ליה בפרשה של מעלה מזו" עכ"ל.

הרי שגם הוא ז"ל הרגיש דמנין ידע יתרו ענין מלחמת עמלק ואסברה ניהלן ממה שמשה העמיד השמש, ועוד עיין בעל הטורים ורמב"ן שם, ובספר פרדס יוסף שם, ואכמ"ל.

ב. בענין וישמע יתרו

שמות (י"ח א'): "וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "וישמע יתרו, מה שמועה שמע ובא - קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". ועיין שם בדברי הרמב"ן ז"ל ובספר כלי יקר.

ומקור הדברים בברייתא דמכילתא שם, והובאה בתלמוד מסכת זבחים (קט"ז א'): "וישמע יתרו כהן מדין מה שמועה שמע ובא ונתגייר, רבי יהושע אומר מלחמת עמלק שמע שהרי כתיב בצדו ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב. רבי אלעזר המודעי אומר מתן תורה שמע ובא, רבי אליעזר אומר קריעת ים סוף שמע ובא, שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי, ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף".

ובביאור מחלוקת רבותינו התנאים כתב רבינו הרא"ם ז"ל שמות שם: "ורבי יהושע שאמר מלחמת עמלק שמע ובא, הוא מפני שכתובה בצדו, ודריש סמוכין. ואף על פי שאין מלחמת עמלק מופלג כקריעת ים סוף, שהרי בקריעת ים סוף הפליג הכתוב בה, ואמרה רחב, כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם", ובמלחמת עמלק לא מצינו שהפליג בו בשום מקום, מכל מקום מפני שהוא ועמלק היו בעצה עם פרעה, וראה שאיבד הקב"ה את עמלק מן

העולם, עשה תשובה ואמר אין לי אלא לילך אצל אלהיהן של ישראל, כדאיתא בשמות רבה. ורבי אליעזר שאמר, קריעת ים סוף שמע ובא, הוא ממה שהפליג הכתוב בה ואמר, "ויהי כשמוע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה'", ורחב אמרה, "שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם ונשמע וימס לבבנו". ואם תאמר, כיון דסבירא ליה לרש"י ז"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, ומשום הכי נקט דברי שניהם ואמר מלחמת עמלק וקריעת ים סוף, מאי טעמא לא נקט נמי מילתיה דרבי אליעזר המודעי דקאמר מתן תורה שמע ובא. יש לומר, דקריעת ים סוף ומלחמת עמלק הם קרובים לפשוטו של מקרא, האחד מצד סמיכות והאחד מצד הפלגתו, אבל מתן תורה אין בו לא זה ולא זה, ורש"י ז"ל אינו מביא בפירושו אלא המדרשות הקרובות לפשוטו של מקרא "ע"כ, ועיין מהרש"א זכחים שם, וגור אריה על התורה שם, ושפתי חכמים ומשכיל לדוד שם, ועוד.

והנה כבר עמדו רבותינו המפרשים ז"ל מהו זה "וישמע" יתרו, אטו רק הוא אחד ויחיד יתרו שמע על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, והרי הכתוב צווח ואומר בספר שמות (ט"ו י"ד) בענין קריעת ים סוף: "שמעו עמים" ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל ישבי כנען", וכל זה היה מכח קריעת ים סוף, וכדכתב רבינו בחיי ז"ל שם: "הכוונה באומרו שמעו עמים ירגזון, כל האומות האלו וכל מה שאחריהם שהם כוללים כל הישוב לארבע רוחות העולם - נזדעזעו בקריעת ים סוף ונתפרסם לכל הפלא הגדול הזה", וזו לשון הגאון מלבי"ם ז"ל שם: "מפרש שעל ידי העוז של ה' שהראה על ים סוף שמעו עמים ירגזון, ויראו לעמוד נגד ישראל, וחיל אחז יושבי פלשת, ואלופי אדום ואילי מואב שהיו בגבול ארץ ישראל אחזם חיל ורעדה, וגם כל יושבי כנען נמוגו", ואם כן מהו וישמע יתרו, וכל מפרש לדרכו פנה עיין במ.

וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו כסא דוד (דרוש ב' לשבת זכור ד"ז ע"א) שהביא דברי הגאון המובהק הרב רבי שמואל לאניידו ז"ל בעל הכלים ז"ל שבספרו כלי חמדה כתב (דף צ"ה) משם רז"ל שיעקב אבינו לא רצה לישא את תמנע, והיא נשאת פלגש לאליפז בן עשו, וילדה את עמלק (ככתוב בכרשית ל"ו י"ב), והיא צייתה את עמלק בנה שינקום נקמתה מישראל, ועמלק הרבה להשחית, ואם לא היה מתגרה בשיראל אזי כל העולם חלו ורגזו והיו מתגיירים וחוזרים לדת האמת ע"ש, והוסיף החיד"א ז"ל שבזה יובן מה שדרשו ז"ל במכילתא (ס"פ בשלח) אמר רבי אליעזר נשבע הקב"ה שאין מקבלים גרים מעמלק, וטעמו מידה כנגד מידה, הוא עמלק מנע מאחרים להתגייר לכן אין מקבלים ממנו גרים ע"ש, וכן הוא שם בכסא דוד (דרוש י"ד לפרשת זכור דס"ב ע"א), ובספרו חומת אנך תהלים (פרק קכ"ד), ובהגהות שפת החומה שם ציין עוד לדברי החיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ג' אות א' ומערכת י' אות ט"ו ואות נ"ג ומערכת מ' אות כ"ה) ע"ש. [ובגוף הענין שאין מקבלים גרים מעמלק - הארכתי בס"ד בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן י"ח) עיין שם וצרף לכאן].

ועם האמור תובן היטב מעלת יתרו ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ובא ונתגייר, שהרי כמוהו כל העולם כולו גם הוא שמע מלחמת עמלק, והם מפני כך פרשו מלהתגייר, אבל יתרו איפכא גם הוא שמע מלחמת עמלק ועם כל זה הוא בא ונתגייר, והיינו דקאמר קרא "וישמע

יתרו" שמה ששמעו כל אנשי העולם ופרשו מלהתגייר, אותו דבר ממש הביא את יתרו להתגייר, וזו מעלתו ודוק.

ובמדומה שהיה לו לגאון חיד"א ז"ל לפי דרכו להוסיף שהתנא רבי אליעזר הולך לטעמו, שרבי אליעזר הוא שאמר שיתרו שמע קריעת ים סוף וזה היה צריך להביא את כל העולם להתגייר וכדאמרה רחב "שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם ונשמע וימס לבבנו", ולא הזכירה לעשר המכות ושאר ניסי המדבר, והוא רבי אליעזר עצמו אומר שאין מקבלים גרים מעמלק ודוק.

והנה מה שרבי יהושע אומר "מלחמת עמלק שמע שהרי כתיב בצדו ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב", כתב הרא"ם על התורה שם דרבי יהושע דורש סמוכים כנ"ל, ובס"ד יש לי להביא ראיה לזה שרבי יהושע דורש סמוכין דאמרו במסכת גיטין (י"א ב') תנן מי שליקט את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני רבי אליעזר אמר זכה לו וחכמים אומרים יתנו לעני הנמצא ראשון וכו' ועד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא דכתיב לא תלקט לעני לא תלקט לו לעני" ופירש רש"י ז"ל: "לא תלקט לעני, סמכינהו רחמנא לא תלקט לעני ולגר ודרשינן סמוכין לא תלקט אתה לצורך העני".

ומפורש ד"חכמים" דרבי אליעזר דורשים סמוכים כדפירש רש"י להדיא, ואנן קיימא לן ד"חכמים" דרבי אליעזר הוא רבי יהושע כאשר כתב במפורש הר"ן ז"ל נדרים (ע"ג ב' וע"ד ב') ועיין בספר יד מלאכי (כלל תניד), והגהות רש"י ראש השנה (כ"ה ב'), ושו"ת מהרש"ם ח"ב (ס"ס קפ"ח), ובית האוצר (מערכת א' כלל פ"ה דפ"ה רע"א), ובספרו גליוני הש"ס נדרים (ע"ד ב'), וחיבת הקודש זבחים (ע"ד א' סד"ה אר"ג) ועוד ודוק.

ג. בענין יתרו אם אכל מן

שמות (י"ח י"ב): "ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלקים, ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה לפני האלקים".

ורבותינו בעלי התוספות ז"ל מהדרות "מושב זקנים" על התורה (שם דף קנ"ג) כה כתבו: "לאכול לחם, כלומר לחם ממש, כי המן לא היה יורד רק לישראל, ויתרו היה זר אצלם שנאמר ובשמחתו אל יתערב.

ובפסיקתא דרשינן: "לב יודע מרת נפשו, אלו ישראל שהיו מרי נפש ומשועבדים בחומר ובלבנים. ובשמחתו לא יתערב זה, זה יתרו שנאמר וילך לו אל ארצו, ואם כן לא היה לו מן לאכול והביא עמו לחם, כי בלא מזון לא יצא לדרך כי עשיר גדול היה, ואכלו עמו לחם כדי לכבדו, גם נראה לי שהיו כולם תאבים לאכול לחם", עכ"ל. [מה שכתבו שיתרו עשיר גדול היה - עיין בדברי רש"י ז"ל במדבר (י' ל'): "אל ארצי ואל מולדתי אלך, אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי", והרמב"ן ז"ל שם כתב: "אל ארצי ואל מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד", הערת בני הרה"ג רבי שמואל יואל שליט"א ודוק].

ויש להבין, דאף שלא היה המן יורד אלא לישראל, מכל מקום אטו לא יכלו לתת מהמן שלהם עבור יתרו, וכי איסור יש בדבר שמי שאינו ישראל אסור באכילת המן, ולא ידעתי היכן נזכר שיש חיוב שרק בני ישראל יאכלו מן ושאינן להאכילו לגוי, וצ"ב.

ואדרבה מצאתי בס"ד במדרש שמות רבה (פכ"ז ס"ה): "דלתי לאורה אפתח זה יתרו שהוריד לו הקב"ה את המן שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח", ועיין בדברות המפרשים עץ יוסף וידי משה וביאור מהרי"פ ורד"ל ומהרז"ו שם.

והרד"ל ומהרז"ו שם הביאו ממדרש תהלים (פרק ע"ח) המובא בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתי"ט): "אמר רבי איבו בשש שעות בא יתרו וירד לו מן בשש שעות, כנגד ששים רבוא, הוי לחם אבירים אכל איש [זה יתרו]", ועיין בפירוש הרא"ם פאדוה למדרש תהלים שם. וצ"ע.

ובן מה שכתבו שהיו כולם תאבים לאכול לחם, צ"ב מדוע היו תאבים ללחם, ומה חסרון היה במן, שהוא דגן שמים ולחם אבירים, והרי יכלו לטעום בו טעם לחם ממש, עיין יומא (ע"ה א) שלחד מאן דאמר טעמו במן טעמו וגם ממשו של כל דבר, ועיין. [שלהי מנחם אב תשס"ה].

ד. בענין והזהרתה אתהם את החקים

[בענין סך פרקי סדר נזיקין]

שמות (י"ח כ'): "והזהרתה אתהם את החקים ואת התורת והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון".

ובספר מנחת שי שם: "והזהרתה, מלא ה"א בסוף תיבותא ולית כוותיה בקריה. ובמדרש לקח טוב והזהרתה אתהם וגו' אלו עשרת הדברות, ה' מן והזהרתה וה' מן אתהם".

ורבינו יעקב ז"ל בעל הטורים שם כתב: "והזהרתה אתהם, ה"א יתירה אלו דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות".

וראיתי בפירוש הרוקח ז"ל על התורה שם (דף צ"ח) שכתב: והזהרתה מלא ה' אתהם, לומר תזהירו שישמרו חמשה חומשים, חמש "חכם לב" בחומש, כי כל חכמת המשפט יוצאת מן חמשה חומשי תורה, הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, בסדר ישועות יש פרקים כמנין בחכמה, ע"ה עכ"ל.

ודברים ככתבם איני מבין, דבסדר ישועות היינו סדר נזיקין יש שבעים ושלושה פרקים צא וראה צא וחשב, ואילו תיבת "בחכמה" עולה בגימטריא שבעים וחמש, ואין המנין עולה יפה כי יש הפרש שנים.

ולתריץ ולומר דבעל הרוקח ז"ל לשיטתו שבראש פירושו לתורה ח"א (דף ט"ו) כתב: "ואם יחסר לך אחד או שנים מן המניין בגימטריא שלא ישוה, בזה אין קפידא, כי יש ראייה מפסוק אחר", הרי שכתב חידוש נפלא, דבכללי הגימטריאות אף כשיש הבדל של שנים לית לן בה והגימטריא נכונה, ומינה דון לנדון דידן.

לדעתי בזה לא יגהה מזור כי תינח בגימטריא גם כשיש הפרש שנים אפשר לגמטר, כי כך קבלנו כללי חכמה זו ואין להרהר, אבל כאן בעל הרוקח ז"ל אומר **שמנין** פרקי סדר ישועות הוא סדר נזקין שבעים וחמשה פרקים, ובמציאות אין סך פרקים כזה כי יש רק שבעים ושלושה, ומה יעזור לנו הכלל הנ"ל הנוהג בגימטריות, ומה גם שהרוקח כתב דוקא כשיש עוד ראיות מן המקרא כנ"ל ודוק.

ובאמת הוא דבר חדש אצלי שבגימטריות אין להקפיד גם על הפרש שנים, דאנן קיימא לן דבגימטריות **באחד** אין לדקדק, וכמו שכתבתי והבאתי מפי סופרים וספרים בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"א הערה ב') וש"נ, אבל לא על חסרון "שנים", ואח"ד דיבר אלקים ושנים לא שמענו, ואולי דוקא כאשר יש עוד ראיות מפסוק אחר כלשון בעל הרוקח ז"ל וכן"ל, וצ"ב, ועיין במאמרי על הגימטריא הנדפס בסוף חיבורי הדר יעקב ח"ב הנ"ל.

ועכשיו ראיתי לו לבעל הרוקח ז"ל בפירושו לתורה שם (כ"ג ו' דף קכ"ז) שכה כתב: "מפסוק ואלה המשפטים עד פסוק לא תטה משפט יש **ע"ג** פסוקים, כנגדם **ע"ג** פרקים בסדר ישועות כמנין **חכמה**", ועיין שם בהערות (הערה כ"ט*) עיין שם.

הרי שהוא עצמו ז"ל כותב כן שבסדר ישועות יש **ע"ג** פרקים, ומינה יש ללמוד שטעות כל דהו נפלה בדבריו לעיל, ובמקום כמנין "בחכמה ע"ה", צריך לומר כמנין "חכמה ע"ג" ודוק.

עוד עזרני השי"ת וראיתי לרבינו הרוקח ז"ל בפירושו לסידור (סימן י"א דף כ"ה) שכה כתב: "ובראשי חדשיכם, ע"ג תיבות כנגד חכמה, וע"ג אותיות במילוי ע"ב ועם הקריאה, וע"ג פרקים בסדר ישועות, וע"ג שם ה' בפרשת וארא" עכ"ל.

ומפורש לנו גם כאן כתב בעל הרוקח ז"ל עצמו שיש **ע"ג** פרקים בסדר ישועות, ואם כן על פי שני עדים יקום דבר, ויש לתקן דבריו דלעיל כי נפלה שם טעות המעתיק וכמו שכתבתי לעיל ואיצטמידו דברינו בס"ד.

והאירנא שנת תשס"ה זכינו באור יקות וקפאון, אור מופלא רום מעלה, שיצא לאור עולם "ספר גימטריאות" מרבינו יהודה החסיד זצ"ל רביה דבעל הרוקח ז"ל, וראיתי שם למעלת ידידנו היקר מהדיר הספר שליט"א שבא לו בארוכה בענין זה דמנין הפרקים בששה סדרי משנה וכמעט לא הניח אחריו עוללות בענין זה, ושם ח"ב במילואים (מאמר ד' דף תשמ"א) אחר שכבר ראה כל דברי בעל הרוקח דלעיל הביא לנו אומר מן החדש, וכה סיים: "ברם דבריו [של בעל הרוקח ז"ל] בפירושו לתורה פרשת יתרו (עמוד קט"ז) תמוהים ביותר שכתב: ויזכור הקב"ה, כ"ח פעמים שג' אבות ביחד כ"ח פסוקים בכל הקריה, וס' אותיות של וזכרתי את בריתי יעקוב (ויקרא כ"ו מ"ב), הרי כ"ה וס' - הם פ"ח, וכן פ"ח פרקים בסדר ישועות" וצ"ע". עד כאן דברי ידידנו הנ"ל הי"ו.

ובאמת הדברים נפלאים איך יתכן כגון דא, אחר שבסדר ישועות יש **ע"ג** פרקים כמו שיראה כל רואה ומעיין, וכן בעל הרוקח ז"ל עצמו כתב בשלש מקומות שמנין הפרקים בסדר נזקין ע"ג, כנ"ל וכאן הוא ז"ל כותב שיש **פ"ח** פרקים בסדר נזיקין, והיא תימה רבת.

ובם"ד ברור אצלי שגם כאן נפלה טעות סופר ובמקום סדר **ישועות**, צריך לומר סדר **מועד** שבו אכן יש פ"ח פרקים, וכמו שידדי הנ"ל עצמו כתב שם בראש דבריו (דף תש"מ) עיין שם.

ומלבד ההכרח הנ"ל, גם הדבר מוכרח מצד עצמו, שהרי כאן בעל הרוקח ז"ל מדבר על **שלשת האבות** אברהם יצחק ויעקב וכנ"ל, ומה שייכות יש בין אבות העולם לסדר **נויקין**.

אבל כאשר נתקן ונגיחה הדברים שבמקום סדר **ישועות**, צריך לומר סדר **מועד**, אזי יובן הקשר היטב, שהרי הרוקח עצמו ז"ל בסידורו שם (סימן י"ז דף פ' ודף פ"ה) הביא דברי רבי תנחומא במדרש תהלים (פ"ט ס"ד) שדרש: "פקודי ה' **ישרים** - זה סדר **מועד**", עיין שם, ועיין רש"י תהלים שם, וילקוט שמעוני שם.

ואכן כבר נודע כי האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב ע"ה נקראו **ישרים**, וכדרשת רבותינו במסכת עבודה זרה (כ"ה א') על הפסוק תמות נפשי מות **ישרים** הם אבות העולם אברהם יצחק ויעקב שנקראו **ישרים** ועיין רש"י שם ורבינו בחיי ז"ל בראשית (מ"ה י"ט), ושפתי כהן במדבר (כ"ג י'), ועיין לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל בספרו פרי צדיק ח"א (קונטרס קדושת השבת מאמר א') ועוד.

והיינו נמי שכתב בעל הרוקח ז"ל עצמו בפירושו לתורה במדבר (כ"ג י' דף צ"ו): "תמות נפשי מות **ישרים**, **ישרים** בגימטריא **אבות העולם**", שאכן אברהם יצחק ויעקב שם אבות העולם הם נקראו **ישרים**, וכן הוא שם בבעל הטורים ז"ל, ולרמ"ע מפאנו ז"ל בספרו מעין גנים (בליקוטים ד"א ע"ד), ובמסכת חולין (צ"ב א') על הפסוק בבראשית ובגפן שלשה שריגים, דרשו "שריגים אלו אברהם יצחק ויעקב", וכתב בספר שפתי כהן (ס"פ וישב) שריגים אותיות **גי' ישרים** ודוק היטב.

השתא דאתינן להכי מובנים היטב דברי בעל הרוקח ז"ל הנ"ל שקשר ענין אבות העולם הישרים עם סדר מועד שעליו אמרו פקודי ה' **ישרים** וכמשנ"ת, ובוזה **ישרים** דברי בעל הרוקח ז"ל, ואין בדבריו נפתל ועיקש וישרים הם בס"ד.

מערכות

אגב אם מן התורה

[בדעת רבינו ירוחם ז"ל]

והריטב"א קידושין (כ"ו ב'), סוברים דקנין אגב דאורייתא, וצידד שכך גם דעת רש"י והר"ן גיטין (ע"ז ב') אלא שמזה חזר בו ע"ש. [ובאמת רבים מהאחרונים כתבו ואחזו לאמת שכך דעת רש"י והר"ן עיין קצות החשן (סימן ר"ב אות ב'), ועוד לו שם (סימן ק"ז סוף אות ז') ושו"ת יהודה יעלה ח"ב (סימן ס"ט), ונתבאר במקומו בס"ד].

ולפי זה איני מבין מהו שכתב בראש דבריו ד"לרוב הפוסקים" קנין אגב מדרבנן, וציין לתוספות ורשב"א ורא"ש בבא קמא שם, והרי הוא עצמו ז"ל הביא הרבה יותר ראשונים הסוברים דקנין אגב מן התורה כנ"ל. [והגאון מהרש"ם ז"ל בספרו משפט שלום חו"מ (סימן ר"ב ס"א ד"ה והנה) כתב בשם מהרי"ט אלגאזי ז"ל הנ"ל שכתב שדעת הר"ן דקנין אגב מן התורה ושכן נראה דעת רש"י ע"ש, ופורתא דפורתא לא דק, שבקהלת יעקב שם בתחילה רק צידד לומר שכך דעת רש"י והר"ן דאגב מן התורה, אבל דחה זאת ולא קבע כך למסקנה כמפורש בדבריו שם].

עוד ראיתי למהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו הלכות יום טוב על הלכות בכורות לרמב"ן ז"ל (רפ"ב אות י"ז ד"י ע"א) שהביא דברי הגאון רבי שמואל קונדייבר ז"ל בעל ברכת הזבח שכתב: "מצאתי ברבינו ירוחם שכתב או יקנה לגוי המקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אגביו אוזן הבהמה עם העובר וכו', ולפי זה גם במכירת החמץ צריך מדין אגב ולא מדין חצר, וכך אני מורה לבא לפסח לשאול אותי,

כתב רבינו ירוחם ז"ל חלק תולדות אדם וחווה (נתיב כ' ח"ב דקע"ג ע"ב): "לפירוש רש"י שכתב כי גוי קונה בכסף, יקנה לו לגוי חלקו בכסף שיקבל מהגוי, והתוספות שכתבו כי לגוי במשיכה, צריך הישראל שיקנה לגוי במשיכה שימשוך הגוי הבהמה וכו', ולצאת ידי שניהם יקבל מהגוי מעות בשביל און הבהמה כדי פרוטה, וימשוך הבהמה, או יקנה לגוי המקום שהבהמה עומדת שם, ויקנה לו אגביו און הבהמה עם העובר" עכ"ל.

וגאון עוזינו מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב (חלק תוספת דרבנן מערכת א' אות ל"ב) עמד ובירר ענין קנין אגב, וכה כתב: "אמנם בעיקר הדבר נראה דקנין אגב אינו אלא מדרבנן ואסמכוה אקרא דעם ערים מצורות דרך אסמכתא בעלמא, וכן כתבו רוב הפוסקים בבבא קמא (י"ב א') עיין שם בתוספות ורשב"א והרא"ש בפסקיו", עיין שם באריכות עזו נפלאות תורתו זיע"א. [ובשו"ת זית רענן ח"ב (סימן ע"ה אות ד"ה ועוד ד"ק ע"ג) כתב: "לדעת רוב הפוסקים קנין אגב אינו אלא מדרבנן", ועיין בחיבורי הנכחי לקמיה].

ואכתוב שכבר רבות בשנים [שנת תש"ל], נתעוררתי לדקדק בדברי קדשו ז"ל, דפתח ואמר **דרוב הפוסקים** בבבא קמא שם סוברים דקנין אגב מדרבנן, אבל כשאתה מעיין שם בכל דבריו היקרים, אתה רואה שהביא רבים הסוברים שקנין אגב מן התורה, וכתב שהרמב"ם, והתוספות קידושין (ה' א'), והרמב"ן בבא מציעא (מ"ז ב'), והרא"ה

ואם כן איך בקנין אגב דרבנן, יועיל להפקיע איסור קדושת בכור דמן התורה.

ועל כרחך צריך לומר דמדין חצר קאמר, ומה שכתב רבינו ירוחם ויקנה לו אגביו, לאו דוקא האי לישנא דאגב, דמצינו לשון אגב שאינו קנין אגב, כדאמרינן בבא מציעא (מ"ו א) וליקני אגב סודר ע"ש, הרי נקט אגב סודר אף דמן הראוי היה לומר וליקני ליה בקנין סודר ונקט אגב סודר, ופירושו הוא דאגב דקונה הסודר המוכר מקנה ליה ללוקח הפירות, וכמו כן הכא נקט לשון אגב, והכוונה דאגב דקונה הגוי המקום קונה הבהמה מדין חצר, ולשון אגב לשון מושאל הוא" עכ"ל.

ומצאתי שהגאון חקרי לב חו"מ ח"ג (סימן ב' ד"ב ע"ג) הביא דבריו אלו שמה שכתב רבינו ירוחם "אגב", הוא לשון מושאל, אבל הכוונה לקנין חצר, וקיבל דבריו אלו בסבר פנים יפות, והשתמש בהם לפרש גם דברי רבותינו בעלי התוספות בקידושין (ה' א) ע"ש א.

ומבואר באר היטב שנחלקו גאוני בתראי ז"ל בביאור דברי קדשו של רבינו ירוחם ז"ל במה שכתב "יקנה לגוי המקום שהבהמה

ומקום הניחו לי רבותי האחרונים להתגדר בו" עכ"ל.

ושם בהלכות יום טוב שם העיר עליו וכתב: "מה שלמד מדברי רבינו ירוחם ז"ל דלאו מדין חצר הוא אלא מדין אגב, מלבד דהדבר קשה, דאי מדין אגב הוא למה נקטו הרא"ש ורבינו ירוחם והטור שיקנה לו מקום שהבהמה בו, הא קיימא לן דצבורין לא בעינן, והיה אפשר אפילו מקנה לו איזה מקום אחר ואגבו יקנה הבהמה, דלענין אגב לא בעינן צבורים בתוכו.

יתר על כן הא קיימא לן דקנין אגב אינו אלא מדרבנן, וכמו שכתבו התוספות בבא קמא (י"ב ד"ה אנא) וכן כתב הרא"ש שם (סימן ד') ע"ש, ואם כן איך בקנין אגב דמדרבנן, מפקעינן קדושת בכור, תינח למאן דאמר דקנין דרבנן מהני לאיסור דאורייתא מטעם הפקר בית דין הפקר, אלא למאן דאמר דקנין דרבנן לא מהני לאיסור דאורייתא, מאי איכא למימר. ורבינו ירוחם הוא מכת הסוברים דלא מהני קנין דרבנן לאורייתא, דהא כתב דהמקדש בחוב של אחרים במעמד שלשתן דאינה מקודשת כי אם מדרבנן כמו שכתבתי לעיל,

א. ואכן מצינו לשון מושאל בדברי הפוסקים - עיין פרי חדש יו"ד (סימן ק"י אות י"ב), ובספר מטה יהודה או"ח (ר"ס קמ"ו, וסימן תרפ"ח דין ה'), ויעיר און (מערכת י' כלל י"ב), ולגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה יו"ד (סימן מ"א אות י"ד דק"כ רע"ב, וסימן ס"א), ושדי חמד (מערכת ה' כלל ק"ב), ושו"ת משנה שכיר (סימן פ"א), ועיין שו"ת חתם סופר חו"מ (סימן פ"ט ד"ה ומזה).

ואפילו הרמב"ם ז"ל שהוא תנא דווקאה טובא כמפורסם, מצינו שמושתמש בלשון חז"ל לאיזה דין, ואינו אלא "לשון מושאל" - עיין מגיד משנה הלכות איסורי ביאה (פ"ב ה"ב) ושם בכסף משנה ולחם משנה, וכיוצא בזה בהלכות שבת (רפ"ב) שכתב דשבת דחוויה היא אצל חולה, וכונתו לאו דוקא וכמו שכתבו הרבה אחרונים, עיין שו"ת חסד לאברהם תאומים ח"ב (או"ח סימן ס"ז), ובספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת מ' סוף כלל צ"ו), ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ד (סימן ט"ו ד"ה ומ"ש בחיבורי), [אבל מרן ז"ל בכסף משנה הלכות שבת שם, הבין דברי הרמב"ם כפשוטן].

ועוד, ובאמת שאם היה לו ספר קהלת יעקב תחת ידו, היה רואה שח"ו לא נעלם משר התורה הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל כל מה שהביא, וכבר עין קדשו ראתה דברי רש"י בגיטין, ודברי התוספות בקידושין, ודברי הריטב"א דכולהו סבירא להו דקנין אנב מן התורה, כך שלא יעלה על הדעת ח"ו שלא ידע מהרי"ט אלגאזי ז"ל שיש ראשונים הסוברים דקנין אנב מן התורה וז"ב.

אלא שלפי זה תתעצם לכאורה תמיהת הגאון בעל דמשק אליעזר ז"ל, ומדוע נדחק הגאון מהרי"ט אלגאזי לפרש בדברי רבינו ירוחם דמאי דקאמר אנב היינו חצר, והרי בפשיטות יש לומר דרבינו ירוחם סבר דקנין אנב מן התורה ודבריו כפשטן אתיין, אתמהא.

אבל ברור בעיני דהטעם שהגאון מהרי"ט אלגאזי נייד מדרך זו ולא בחר בה, והעדיף לדחוק דכוונת רבינו ירוחם לחצר ולא לאנב, משום שרבינו הרא"ש ז"ל בפסקיו לבבא קמא (פ"א ס"ד) ועוד לו שם (פ"ט ס"ו), ועוד לו בתוספות הרא"ש קידושין (כ"ו א') סובר דקנין אנב דרבנן, לכן בחר הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בדרך שבחר, ולא כתב דרבינו ירוחם סובר דקנין אנב מן התורה.

והרי אם בעלמא אנחנו אומרים ונוקטים דמן הסתם התלמיד סובר כרבו, עיין לגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח (סימן ל"ז אות א') שכתב: "ומצאתי לרבינו אליעזר ממיץ שכתב וכו', וידוע שרבינו אליעזר ממיץ תלמיד רבינו

עומדת שם, ויקנה לו אגביו און הבהמה" וכו', אם הכוונה מתורת קנין אגב, או מתורת קנין חצר, ועיין ט"ז יו"ד (סימן ש"כ אות ז') ודוק.

והגאון המובהק רבי אליעזר ניצברג ז"ל בספרו היקר דמשק אליעזר חו"מ (סימן קכ"ג אות ב' ד"ס"ב ע"ג) אחר שהביא מסקנת הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל שכוונת הרא"ש ורבינו ירוחם דלאו מדין קנין אנב הוא, אלא לקנין חצר נתכוונו, והביא לו חברים אהובים הסוברים שאכן גוי קונה בחצר, הלא הם רבותינו קצות החושן ובעל נתיבות המשפט, ובס"ד הארכתי בענין זה אם גוי קונה בחצר בחיבורי יחי יוסף (סימן י"ד אות ה') עיין שם וצרף לכאן.

ואחר כך סיים בדמשק אליעזר (ד"ה ומ"ש) וכתב: "אבל באמת דברי הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל תמוהים, דמה שהקשה על רבינו ירוחם כיון דקנין אנב אינו אלא מדרבנן, אינו מועיל להפקיע איסור קדושת בכור דמן התורה הוא, לא קשיא מידי דרבינו ירוחם סובר דקנין אנב דאורייתא, וכדסבירא להו לתוספות בקידושין (ה' א'), וכן כתב הריטב"א קידושין (כ"ו ב'), וכן דעת רש"י דקנין אנב מן התורה כמו שכתב בספר קצות החושן (סימן ר"ב אות ה'), ולא קשיא מידי קושית מהרי"ט אלגאזי ז"ל" עכ"ל.

והנה הגאון דמשק אליעזר ז"ל, בכמה מקומות בספרו היקר, כותב שספר קהלת יעקב הנ"ל אינו תחת ידו, כמו בסימן קצ"ד אות א',

וכיוצא בזה מצאתי בשו"ת בית יצחק אה"ע (ח"א סימן נ"ד אות ז') שמה שכתב הרמב"ם בהלכות שחיטה (פי"ב ה"י) עובר ירך אמו הוא לשון מושאל ולא כדברי הגאון מהרי"ט שנתנון ז"ל בספרו יד שאול (סימן רפ"ז אות ד') ע"ש. וכן כתבו בספר יד מלאכי (כללי הרמב"ם אות ל"ח), ובשו"ת קול מבשר ח"א (סימן כ"ג אות י"א דעה ע"ב), ועיין בספר לימודי ה' (לימוד פ"ה דמ"ח ע"א) ודוק.

ורבינו הש"ך חו"מ (סימן קפ"ב אות א') כתב: "רבינו ירוחם ז"ל כל דרכו להמשך אחרי דברי הרא"ש ז"ל רבו, ואיך כאן יהיה נגד הרא"ש ולא יזכיר דבריו כלל", וכזאת כתב שם (סימן ק"צ אות י"א): "וכבר נודע דרבינו ירוחם כתב ספרו על פי דברי הרא"ש", ובש"ך חו"מ (סימן כ"ט סוף אות ב'): "וכן נראה להדיא מדברי רבינו ירוחם שכתב סתם והסכימו הגדולים כו', ולא הזכיר דעת הרא"ש רבו כלל משמע כמו שכתבתי", ועוד שם (סימן ש"ג אות א'): "כן יש לפרש דברי הרא"ש, וכהאי גוונא אשכחן טובא שרא"ש מקצר לשון התלמוד, וראיה לדברי שהרי רבינו ירוחם תלמיד הרא"ש שנמשך תמיד אחר דברי הרא"ש כתב וכו'", הרי שמדברי התלמיד נשכיל להבין דעת רבו הרא"ש ז"ל, והגאון מסלאנים ז"ל בשו"ת פרת יוסף (סימן ג"ז ד"ה והנה דפ"ח ע"ד) כתב: "ידוע דרבינו ירוחם תלמיד הרא"ש הוא, ואם כן יש לומר דגם שיטתיה דרבו הרא"ש כך" ע"ש.

ומצאתי שכבר כתב כן מרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן ע"ד ד"ה וכתב בנמוקי): "וזה דעת רבינו ירוחם שסתם וכתב וכו', דאילו היה הרא"ש ז"ל חולק לא היה רבינו ירוחם שתיק מינה", ועיין בית יוסף או"ח (סימן קמ"ז ד"ה וא"כ), והגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח (סימן תרל"ח אות א') כתב: "והרא"ש רבו של רבינו ירוחם, ומרן בבית יוסף זימנין מוטיב על רבינו ירוחם, איך שנה משנתו דלא כרבו הרא"ש", ובברכי יוסף שם (סימן תע"ג אות י') הביא בשם היד אהרן: "ולא היה לרבינו ירוחם לסתום כן נגד רבו הרא"ש ז"ל", ועיין עוד בברכי יוסף יו"ד (סימן רס"ג אות ג') ודוק.

תם ז"ל, **ומסתמא בשיטת רבו אמרה**, ע"ש. ובספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן נ"ה אות ד' ד"ה ועוד): "ועוד יש להעיר דהלא רבו של הסמ"ג הוא רבינו יהודה החסיד, והוא תלמיד רבינו יצחק בעל התוספות, ואם רבינו יצחק היה סובר כרש"י, לא היה רבינו יהודה החסיד פוסק נגד רבו". ובשו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה (סימן נ"ב דמ"ח ע"ד ד"ה ובוה) כתב: "וידוע דתוספות ישנים דנדרים הוא מהרא"ם תלמיד רבינו תם, וע"כ גם רבינו תם סובר כן", ועיין בספר יד מלאכי (כלל כ"ג), ושו"ת ברכת יוסף לאנדא (סימן ס"ג סוף אות ח'), ולגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בקונטרס משיב צדק (אות פ"ב), ובחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ב אות ו', וסימן כ"ב הערה ז'), ובשאר חיבוריי וצרף לכאן, ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

קל וחומר שהדברים יפים גבי רבינו ירוחם והרא"ש ז"ל, דלא נעשה ביניהם מחלוקות ואומרים אנחנו שרבינו ירוחם סובר כמו רבו הרא"ש, וכמו שלימדונו רבותינו גדולי הדורות, ואם באנו להביא כל דבריהם אין אנחנו מספיקין ואין אנחנו מפסיקין, וננקוט כמה וכדלקמיה בס"ד.

הגאון המובהק מהרמ"ז מלבוב ז"ל בשו"ת מאמר מרדכי (סימן נ"ה דפ"ה סע"א) כתב: "שכל דברי רבינו ירוחם בנויים על פי סברת רבו הרא"ש", "ודברי רבינו ירוחם לשיטת רבו הרא"ש ז"ל נאמרו", ככתוב בשו"ת רדב"ז (סימן אלף קל"א), ועוד כתב הרדב"ז (שם סימן תתקנ"ד דלא ע"ג): "ורבינו ירוחם לשון רבו הרא"ש תופש" ע"ש.

ב. ועיין בזה בכנסת הגדולה חו"מ (מהדורה קמא סימן ק"ח הגב"י סוף אות ו'), ומגן אברהם (סימן תקנ"ט אות ח'), ומנחת יעקב (כלל מ"ו אות ה'), ותוספת שבת (סימן שס"ו אות ט'), ויד מלאכי (כללי שאר המחברים

צָרַף לַכֶּךְ שֶׁהֶגְאוֹן מֵהַרִּי"ט אֶלְגָּאזִי ז"ל דַּעְתוֹ שֶׁדַּעַת רַוב הַפּוֹסְקִים דִּקְנִין אֶגֶב דְּרַבְנָן, כַּמְפּוֹרֵשׁ לוֹ בַּהֲדִיא בְּדַבְרֵיו בְּקִהְלַת יַעֲקֹב הַנ"ל בְּרֹאשׁ דְּבַרְיֵנו, וְאִם כֵּן לְדַעְתוֹ שְׂרׁוּב הַפּוֹסְקִים סׁוֹבְרִים שֶׁקְנִין אֶגֶב מִדְּרַבְנָן, אִם כֵּן אֵיךְ נִיַּחַס לְרַבִּינוּ יִרוּחַם ז"ל שֶׁהוּא סׁוֹבֵר קְנִין אֶגֶב מִן הַתּוֹרָה, הֵיפֶךְ הֵיטוֹד הַגְּדוֹל שֶׁלִּימְדוֹנוּ קְרוּב לְמֵאָה פּוֹסְקִים, דְּכֹל שֶׁהַפּוֹסֵק לֹא גִילָה דַּעְתוֹ לַהֲדִיא הֵיאֵךְ הוּא סׁוֹבֵר יֵשׁ לְנִקּוּט בְּדַעְתוֹ שֶׁהוּא סׁוֹבֵר כְּרׁוּב הַפּוֹסְקִים כְּנוֹדַע וְכַמוֹ שֶׁכָּתַב רַבִּינוּ הַחֲבִי"ב ז"ל שֶׁבִּסְפָּרוּ כִּנְסַת הַגְּדוֹלָה חו"מ (סִימָן ת"ז הַגְּהַ"ט אוֹת ו') כְּתַב: "כִּיּוֹן שֶׁדַּעַת הַרְא"שׁ ז"ל אֵינָה מְבוֹרֶרֶת, מִסְתַּמָּא יֵשׁ לָנוּ לִיַּחַס דַּעְתוֹ שֶׁהִיא כַּדַּעַת רַוב הַפּוֹסְקִים".

וּלְפִי זֶה "שֶׁכֹּל דְּבַרֵי רַבִּינוּ יִרוּחַם בְּנוֹיִים עַל פִּי סְבַרְת רַבו הַרְא"ש", אִם כֵּן אֵיךְ נֹאמַר שֶׁרַבִּינוּ יִרוּחַם ז"ל יִסְבוּר שֶׁקְנִין אֶגֶב מִן הַתּוֹרָה, הֵיפֶךְ דַּעַת רַבו הַרְא"שׁ ז"ל שֶׁבְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה כָּתַב דִּקְנִין אֶגֶב מִדְּרַבְנָן, אֲלֹא וּדְאִי שִׁמַּע מִינָה שֶׁאֵף רַבִּינוּ יִרוּחַם סׁוֹבֵר כְּרַבו הַרְא"שׁ דִּקְנִין אֶגֶב מִדְּרַבְנָן.

וְהֵינּוּ טַעְמָא דְּרַבִּינוּ הַגְּאוֹן מֵהַרִּי"ט אֶלְגָּאזִי ז"ל לֹא בַחַר בְּדַרְךְ זֹו לֹמַר שֶׁרַבִּינוּ יִרוּחַם סׁוֹבֵר שֶׁקְנִין אֶגֶב מִן הַתּוֹרָה, אַחַר שֶׁרַבִּינוּ הַרְא"שׁ בְּשִׁלוּשׁ מִקּוֹמוֹת פּוֹסֵק וְנוֹקֵט שֶׁקְנִין אֶגֶב מִדְּרַבְנָן, וְהַעֲדִיף לֹמַר שֶׁמָּה שֶׁכָּתַב רַבִּינוּ יִרוּחַם קְנִין אֶגֶב לְשׁוֹן מוֹשָׁאֵל הוּא וְהַכּוּוֹנָה קְנִין חֲצַר וְדוּק.

אוֹת י"ז), וּמֵאִמֵּר מִרְדְּכִי (סִימָן שְׁמ"ו סִסְק"ב), וְעַרְךְ הַשְּׁלַחֵן יו"ד (סִימָן נ"ב אוֹת י' דְּל"א ע"ב), וְחֵי אָדָם (נִשְׁמַת אָדָם כֹּלל נ"א ס"ז), וְשׁוֹ"ת שִׁמַּע אֲבֵרָהִם (סִימָן כ"ט ד"ה וּלְפִי דַפ"ח ע"ב), וְשׁוֹ"ת פְּנֵי יַצְחָק ח"א (סִימָן י"ח דַּק"א סַע"ג), וְגְדוּלֵי הַקֹּדֶשׁ (סִימָן רַפ"ו אוֹת ג'), וּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה (סִימָן קַנ"ב בִּיאוֹר הַלֶּכֶה ס"א ד"ה דִּינָא). [וְהַגְּאוֹן מֵהַרְש"ם ז"ל בִּסְפָּרוּ עֵין הַרְוּעִים צִיין לְדַבְרֵי הַש"ךְ יו"ד, דְּלַעֲלֵל וְעוֹד ש"ךְ חו"מ (סִימָן ש"ב סַק"א) ע"ש, וְשֵׁם לֹא מִצְאָתִי מֵאוֹמֶה, וְכַעַת קֶשֶׁה עָלַי הַחִיפּוּשׁ וְאַתָּה תַּחֲזֶה, וְרוֹאֵה אֲנִי כַּעַת שִׁטְעוֹת הַדְּפוּס יֵשׁ בְּדַבְרֵיו וְכוּוֹנָתוֹ לְסִימָן ש"ג שֶׁהַזְכַּרְתִּי לַעֲלֵל וְדוּק].

וְגְדוּלָה מְזוּז יֵשׁ לְהַזְכִּיר, דְּאֵלִיבֵא דְּמִרְן הַבֵּית יוֹסֵף ז"ל הַרְא"שׁ וְהַטּוֹר וְרַבִּינוּ יִרוּחַם נַחֲשִׁבִים דַּעַת אַחַת בְּמִנְיַן הַפּוֹסְקִים וְאֵינִם עוֹלִים כְּשִׁלֵּשׁ דַּעוֹת עֵיין לְחִיד"א ז"ל בְּבַרְכֵי יוֹסֵף או"ח (סִימָן י' סוֹף אוֹת ג') ע"ש. [וְעֵיין בְּהַגְהוֹת עַל הַבְּרַכִּי יוֹסֵף שֵׁם מָה שֶׁעֲמַד וְהַעִיר עַל דְּבַרֵי הַשְּׂדֵי חֲמַד בְּזֵה וְאֲכַמ"ל].

וְכֹזָאֵת כָּתַב לַהֲדִיא רַבִּינוּ הַש"ךְ יו"ד (סִימָן מ"ו אוֹת י"ד): "בְּסַפֵּר לַחַם חֲמוּדוֹת פֶּסֶק לְהַקֵּל וְכַתֵּב וְאֵף עַל גַּב דְּבַשְׁלַחֵן עַרְוֶךְ לֹא הַכְרִיעַ הֵינּוּ מִפְּנֵי דַאֲשַׁתְּמִיט לְבֵית יוֹסֵף דְּבַרֵי רַבִּינוּ יִרוּחַם דְּכַתַּב שֶׁהַעִיֵּקֵר כַּהַמְכִּשִׁירִים וְיֵשׁ לָנוּ לְלַכַּת אַחַר הַמְכִּרְעִים הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁהֵם הַטּוֹר וְרַבִּינוּ יִרוּחַם עַכ"ל, וְלַעֲנִ"ד דָּגֵם הַרַב בֵּית יוֹסֵף רֹאֵה דְּבַרֵי רַבִּינוּ יִרוּחַם וְאֶפִּילוֹ הַכִּי לֹא הַכְרִיעַ לְהַקֵּל, מִשּׁוֹם דֶּהַטּוֹר וְרַבִּינוּ יִרוּחַם הֵם תְּלַמִּידֵי הַרְא"שׁ הַנְּמוֹשְׁכִים תְּמִיד לְשִׁיטַת הַרְא"שׁ וְאֵין רֹאִיהַ מֵהַכְרַעַתָּם" עַכ"ל, וְעֵיין פְּרִי מַגְדִּים או"ח (סִימָן שִׁס"ו אש"א אוֹת ז') וּבַכֹּלָלִים שֶׁלּוֹ שְׁבַרְאֵשׁ פְּרִי מַגְדִּים או"ח (כֹּלל מ'), וּמִנַּחַת יַעֲקֹב (כֹּלל פ"ט אוֹת ט'), וְלַגְּאוֹן הַמּוֹבַהֵק רַבִּי יוֹסֵף ן' ג'וֹיָה ז"ל בִּסְפָּרוּ טַל אוֹרוֹת ח"ב (עֵינִן קִינִן וְשִׁבּוּעָה דָּף ר"ג), וְלַגְּאוֹן מֵהַרְש"ם ז"ל בִּסְפָּר דַּעַת תּוֹרָה יו"ד (סִימָן ו' אוֹת ט'), וְעוֹד לוֹ שֵׁם (סִימָן מ"ו אוֹת כ"ב) וְשֵׁם בְּקוֹנְטְרַס אַחֲרוֹן, וְנִתְבָּאֵר בְּאַרְיִכוֹת בְּקוֹנְטְרַס מִיּוֹחַד בְּס"ד.

שכתבן בנו, הוא רבינו יעקב בעל הטורים, כלשון רבינו ירוחם ז"ל, ובדעת הרא"ש אי אפשר בשום פנים לומר שהוא סובר דקנין אגב מן התורה, אחר שבשלש מקומות הרא"ש ז"ל כתב להדיא דקנין אגב מדרבנן כנ"ל, ודון מינה לדברי תלמידו רבינו ירוחם שכתב באותו לשון ממש "יקנה לגוי המקום שהבהמה עומדת שם, ויקנה לו אגביו און הבהמה" וכו', שהכוונה לקנין חצר ולא לאגב, וכדאסברה ניהלן הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל ודוק היטב.

ובזה עלו יפה יפה דברות קדשו של גאון עוזינו מהרי"ט אלגאזי ז"ל, ודבריו אמיתיים נכונים וברורים, ואין בהן נפתל ועקש, כמנהגו הטוב זיע"א.

ובתב בספר קצות החושן (סימן קכ"ג אות ו'): "כתב בתומים והנה מכאן נראה דקנין אגב אינו בגוי דאם לא כן למה לא ציוה רבינו תם בהרשאה של גוי לכתוב אגב קרקע, וגם בחמץ, ובכור למה לא ציוו המחברים להקנות אגב קרקע, כמו שבאמת לא מציינו בשום דוכתא דקנין אגב קרקע יועיל בגוי ע"ש.

ובתב אגב ריהטא, דהא כבר כתוב קנין אגב בדברי רבינו ירוחם (נ"כ ח"ב) וזו לשונו ולצאת ידי שניהם יקבל מהגוי מעות בשביל און הבהמה וכו' או יקנה להגוי המקום שהבהמה עומדת שם ויקנה לו אגביה און הבהמה מן העובר וע"ש, וכבר נתפשט בכל ישראל במכירת חמץ על קנין אגב קרקע, והוא

ועוד כתב רבינו החבי"ב ז"ל בכללי הפוסקים שלו (אות נ"ה): "פוסק שלא נמצאת סברתו מפורשת אין לנו לייחס לו אלא סברת הרבים והגדולים, כן כתב בשו"ת הראנ"ח ח"א (סימן ק"ט)", ועוד שם (אות ס"א) כתב רבינו החבי"ב ז"ל: כתב בשו"ת הראנ"ח ח"ב (סימן ע"ד) אין מייחסים לפוסקים סברות פוסקים אחרות במקום שלא גילו דעתם ע"ש, ויראה לי דהיינו דווקא סברת פוסקים אחרים שאינה סברת הפוסקים הרבים והגדולים, דאם היא סברת הגדולים והמפורסמים כבר כתב הראנ"ח עצמו בחלק א' (סימן ק"ט) דפוסק שלא נמצאת סברתו מפורשת אין לנו לייחס לו אלא סברת הרבים והגדולים" עיין שם.

ובספר ישרי לב חושן משפט (מערכת ק' אות נ"א, דע"ה ע"א) שכתב: "פוסק שיש ספק בדבריו - מסתמא יש לומר דסבירא ליה כדעת המרובים ולא כדעת היחיד, כן כתבו מהראנ"ח ח"א (סימן ס"ז), ושו"ת מהר"י הלוי (כלל ב' סימן י"א) עיין שם" עכ"ל, והארכתי מאוד בענין זה מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ג') עיין שם וצרף לכאן.

אחר כותבי כל הנ"ל בס"ד מצאתי ראייה גמורה לדברי, שראיתי בקיצור פסקי הרא"ש על מסכת בכורות (פ"א אות ב') שכתב: "יקבל פרוטה מן הגוי, ויקנה לו מקום שהבהמה עומדת שם, ויקנה לו **אגבן און הפרה**", הרי מפורש כאן בקיצור פסקי הרא"ש

ג. וקיצור פסקי הרא"ש ז"ל על מסכת בכורות כתב בנו, הוא רבינו יעקב בעל הטורים, וכמפורש שם בקיצור פסקי הרא"ש (פ"ג ס"ה, ופ"ד ס"ג, ופ"ח ס"ה) שבכל המקומות הללו כתב "וא"א הרא"ש" עיין שם, וכן מצאתי שכתבו בפשיטות בשו"ת שואל ומשיב מהדורה רביעאה ח"א (ס"ס כ"א), ושו"ת יהודה יעלה יו"ד (סימן שמ"ב) ע"ש, ותימה אצלי שרבינו הגאון חח"ם ז"ל בספרו שדי חמד קונטרס כללי הפוסקים שלו (סימן י"א אות י"ז) שעמוד לברר בכל מסכת ומסכת מי כתב קיצור פסקי הרא"ש, ועל מסכת בכורות לא כתב מאומה, ולא זכר לכל הנ"ל].

ועיין בספר קצות החשן (סימן קצ"ד אות ג) שכתב לפקפק בדברי הגאון רבי שמואל קודנייבר ז"ל הן במה שלא רצה לפרש דמדין חצר אמר רבינו ירוחם, והן במה שפירש דברי רבינו דמדין אגב נגעו בה ע"ש.

איברא שעם כל דא יש לתמוה שרבותינו התומים וקצות החשן לא הזכירו שרבים מרבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל כתבו שגוי קונה באגב וכדכתבין בסימן הבא בס"ד.

מדברי הגאון מהר"ש קודנייבר דשדי נרגא בקנין חצר, משום דחצר מדין שליחות, ואין שליחות לגוי וזה ברור, עד כאן דברי קצות החשן.

ולדרכו של הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל, דרבינו ירוחם שכתב ויקנה לו "אגביה" וכו', כוונתו לקנין "חצר", ובענייני הכרחתי הדברים בקיצור פסקי הרא"ש כמבואר היטב לעיל, נתיישבו דברי הגאון התומים ז"ל, דיש לומר דגם הוא יפרש כן דמתורת חצר קאמר רבינו ירוחם ז"ל, ולא מדין אגב וא"ש ודוק.

אגב בגוי

וראייתי לרב מגן אברהם או"ח (סימן תמ"א) והרב חק יעקב, והרב אליה רבה, וחמד משה (שם) שסתמו כדברי ריא"ז דקנין אגב קונה בגוי, ולעומת זה ראייתי בספר אורים ותומים (ס"ס קכ"ג) שהכריע דקנין אגב ליתיה בגוי כיון דרוב הפוסקים קנין אגב אינו אלא דרבנן ע"ש. ויש לתמוה עליו שלא זכר דברי ריא"ז דפשוט לו דקנין אגב קונה בגוי, ומכל מקום אף שכן נראה עיקר, דמי בדורות האחרונים יחלוק על ריא"ז, מיהו מידי ספק לא נפיק, והמוחזק מצי אמר קים לי דקנין אגב אינו קונה בגוי, עד כאן מספר חקרי לב. ועוד מצאתי לו בזה בחקרי לב יו"ד (ח"ב ס"ס מ"ז דע"ט ע"ד) ע"ש. [ומה שכתב שם "ועמדתי על זה במקום אחר", כוונתו לחקרי לב חו"מ הנ"ל ע"ש].

ונתעוררתי בס"ד, חדא יש להבין מדוע רבותינו הגדולים הני תרי צנתרי דדהבא, גאון שאלוניקי רבי שלמה בולא ז"ל בעל לחם שלמה, וגאון אומיר רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בעל חקרי לב, כתבו דלא מצינו לשום פוסק שכתב אם יש קנין אגב בגוי זולת ריא"ז

כתב הגאון המובהק רבי יוסף רפאל חזן ז"ל בספרו חקרי לב חו"מ (ח"ב סימן ב'): "ראיתי בספר לחם שלמה (קונטרס קנין אגב סימן מ"א) שהביא ראיה מדברי ריא"ז ז"ל בפסחים (פרק כל שעה) דקנין אגב קונה ומקנה בגוי ע"ש, ועוד לו שם בלחם שלמה (קונטרס קנין כסף סימן ב' דפ"ז ע"א) כתב דקנין אגב בגוי לא נמצא לשום פוסק כי אם ריא"ז ע"ש.

ול"י נראה שגם מדברי רבינו ירוחם נראה דקונה בגוי קנין אגב, שכתב בחלק תולדות אדם וחוה (נתיב כ' ח"ב דקע"ג ע"ב): יקנה לגוי המקום שהבהמה עומדת שם, ויקנה לו אגביו און הבהמה עם העובר, והביא דבריו בלחם שלמה שם (דפ"ה ע"ד), וגם הט"ז יו"ד (סימן ש"כ אות ז) כתב דמדין קנין אגב נגעו בה, וכן ראייתי בשו"ת אמונת שמואל (סימן מ"ה) דהכריע דמדין קנין אגב נגעו בה וכו'. אך מדברי הרב תרומת הדשן (סימן ע"ד) ודאי נראה דעתו דאין קנין אגב בגוי, וכן כתב מהרי"ט אלגאזי בספר הליכות יום טוב ע"ש. [א"ה יח"ס: בדעת רבינו ירוחם נתבאר לעיל שלענ"ד מדין חצר נגעו בה ולא מתורת אגב עש"ב].

גם ראיתי לגאון המובהק רבי יהודה אשכנזי ז"ל בספרו מחנה יהודה חו"מ (סימן קמ"ב ס"ב ד"ה תו דקכ"ג ע"ג) שכתב: "ואם נאמר דגוי אינו קונה באגב - לא ידעתי מנין לנו לומר כן, דאם משום דלא מצינו במקרא קנין זה אלא גבי ישראל ואין למדים ממנו לגוי, אם כן גם קנין חצר נאמר דאינו קונה בגוי, כיון דלא מצינו אותו אלא גבי ישראל, מיהו יש לומר דקנין אגב מדרבנן כמו שכתבו התוספות בבא קמא (י"ב א' ד"ה אנא) עכ"ל.

ויש לי להבין, חדא שלא הזכיר דברי רבותינו הראשונים ז"ל שכתבו במפורש דגוי קונה באגב כדכתבו הרמב"ן והרשב"א וריא"ז כנ"ל, ותו יש לי להבין מדוע נקט בפשיטות כדברי התוספות דקנין אגב מדרבנן, והרבה כתבו שרוב הראשונים סוברים דקנין אגב מן התורה כדלקמיה בס"ד.

ועכשיו ראיתי לגאון המקובל הגדול רבי שלמה הכהן ז"ל בספרו מזל שעה על הרמב"ם הלכות זכיה ומתנה (פ"ד דפ"ב ע"א) שגם הוא עמד אם גוי קונה באגב, ואחר דשקיל וטרי בהא, הביא בסוף דבריו שהרב שלטי הגיבורים בשם ריא"ז כתב דגוי קונה באגב ע"ש, ולא הזכיר דברי הרמב"ן בספר המלחמות והרשב"א בספר תורת הבית הנ"ל ע"ש.

ותו מה שכתב החקרי לב משם הגאון אורים ותומים דרוב הפוסקים סוברים דקנין אגב מדרבנן - כגון דא צ"ב, ובמקומו בס"ד נתבאר איפכא שדעת רוב הראשונים דקנין אגב מן התורה, וזו לשון ספר קצות החושן (סימן ק"ז אות ז'): "דעת התוספות בבא קמא (י"ב א' ד"ה אנא) דאגב לאו דאורייתא הוא ע"ש, מכל מקום דעת שאר פוסקים נראה דהוי דאורייתא", וכן כתב הגאון רבי יצחק אלחנן מקובנא ז"ל

כנ"ל, ולא הביאו דעת "אבי כל הפוסקים" (כלשון הט"ז חו"מ סימן קל"א ס"ד), מר ניהו רבה רבינו הגדול **הרמב"ן** ז"ל בספר מלחמות ה' פסחים פ"ב (דף ל"א) שגוי קונה בקנין אגב, וכמובא בשו"ת חתם סופר חו"מ (סימן ס"ו אות א'): "כבר הוכיח בספר קצות החושן (ססי"ק כ"ג) דגם בגוי מועיל קנין אגב, ואני מצאתי כן **להדיא בלשון הרמב"ן ז"ל** במלחמות ה' פסחים פ"ב (סוגיא דהרהינו אצלו) ע"ש, ובחידושי חתם סופר על מסכת עבודה זרה (ע"א א') כתב: "הרמב"ן במלחמות ה' פסחים (סוגיא דהרהינו) פשיטא ליה דגוי קונה באגב, וכן כתב בשלטי גיבורים [בשם ריא"ז] ומייתי ליה המגן אברהם (סימן תמ"א אות א'), ע"ש. ועיין שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן קס"ח ד"ה וגם) ודוק. [ועיין לקמן בדברי המשנה ברורה עוד משם החתם סופר].

עוד מצאתי לגאון מקאליש ז"ל בספרו אמרי בינה חו"מ (קונטרס בדני קנינים סימן ט"ו ד"ה אמנם דרכי"ז ע"ב) שכתב: "מבואר בדברי הרשב"א ז"ל בתורת הבית (בית ה' שער ב') דקנין אגב מהני לגוי לקנות מישראל", ואזיל הרשב"א ז"ל בשיטת רבו הרמב"ן דגוי קונה באגב ודוק.

וגם רבינו דוד בונפיד ז"ל בחידושו לפסחים (ל' ב' ד"ה מעתה דף קע"ה) סובר כן דגוי קונה באגב, וכמו שהעיר בספר סדר יעקב עבודה זרה (ע"א א' דקל"ז ע"ב) ע"ש, וגם הוא ז"ל אזיל בשיטת רבו הרמב"ן ז"ל דגוי קונה באגב.

הרי לנו קהלת רבנן גדולי רבותינו הראשונים הרמב"ן, והרשב"א, ורבינו דוד, וריא"ז נ"ע, שכולם סוברים דגוי קונה באגב, ומהתימה על גאוני בתראי ז"ל הנ"ל שלא הביאו גם דברי הרמב"ן והרשב"א, וצ"ב.

"ואילו הוה ידעי מהריב"ל והמשפטי שמואל ז"ל, דהרמ"ה חולק - הוה הדרי בהו, דאין בידם לחלוק על דבריו", והגאון חקרי לב רגיל בדברים כאלו, כאשר הבאתי מדבריו בזה בחיבורי ברית יעקב (דכ"ב ע"א וע"ב) ע"ש.

ואם מפני שהגאון אורים ותומים כתב דרוב הפוסקים סוברים דקנין אגב דרבנן, זה הביאו לגאון חקרי לב לומר דמידי ספק לא יצא וכו', תמוה דאנן קיימא לן: "סברא **יחידאה** דחד מקמאי ז"ל אפילו **באלף** סברות דרבנן בתראי לא בטלה", וכדכתבו גאוני תונס ז"ל הובאו דבריהם בשו"ת שמחת כהן (ח"ו דקכ"ג סע"א), ועיין בזה בחיבורי כרם יעקב (דף קנ"ג), ובחיבורי זרע חיים (דף נ"א), ובחיבורי אור משה (דף פ"ט), ובחיבורי שלום יעקב (דף צ"ג) ע"ש.

ורבינו הגדול בעל חתם סופר זצ"ל לימדנו דעת וכה כתב: "**ודעת כל האחרונים בטלים נגד צפורן של ראשונים**" כלשונו לשון הזהב בספר תשובותיו או"ח (סימן ט"ד), ועיין בחיבורי אור משה (דף פ"ט), ובחיבורי ברכת יעקב (דף רכ"ג), ובחיבורי שלום יעקב (דף צ"ג) ע"ש.

וכבר ידעת מה שכתב גאון עוזינו מהרש"א אלפנדרי ז"ל בשו"ת הסבא קדישא ח"א

(סימן כ"ו דקט"ז ע"א): "בהגלות לנו דברי הראשונים, הדבר ברור שדברי האחרונים דלא סבירא הכי - לא יעמדו ואפילו בסוג ספק לא נכנס", [והבאתי דבריו בחיבוריי במקומות הרבה, עיין בחיבורי כרם יעקב (דף ר"ל), ובחיבורי זרע חיים (דף מ"ד), ובחיבורי נר יהודה (דף פ"א, ודף קמ"ד), ובחיבורי ברכת יעקב (דף קע"ט, ודף רכ"ב), ובחיבורי ברכי נפשי ח"א (דף ה', ודף ע"ו), ובחיבורי שלום יעקב (דף צ"ג) ע"ש].

בשו"ת באר יצחק או"ח (סימן ד' סוף ענף ב' די"א ע"ב): "בלאו הכי הא הוכחתי דהעיקר כרוב הפוסקים הנ"ל דקנין אגב מן התורה הוא, וכן ראיתי שכתב הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בהגדה של פסח שלו מעשה ידי יוצר בתשובתו שבפתיחה לספר (ד"ב ע"א): "ומה שכתב דקנין אגב דרבנן - רוב הפוסקים סבירא להו דאורייתא הוא" ע"ש, והגאון חתן סופר (קונטרס שער המקנה סימן ד' ד"ג סע"א) כתב שמדברי רוב הפוסקים נראה דקנין אגב מן התורה הוא ע"ש, והובא בספר שדי חמד דלקמן, ובפרט שהגאון חקרי לב שם (סימן ד') הוא עצמו האריך בזה והביא הרבה הרבה ראשונים שסוברים דאגב הוי מן התורה, ונתבאר היטב במקומו בס"ד. [וכזאת יש לעמוד בדברי הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב (חלק תוספת דרבנן מערכת א' אות ל"ב) שכתב: "אמנם בעיקר הדבר נראה דקנין אגב אינו אלא מדרבנן ואסמכוה אקרא דעם ערים מצורות דרך אסמכתא בעלמא, וכן כתבו רוב הפוסקים בכבא קמא (י"ב א') עיין שם בתוספות ורשב"א והרא"ש בפסקיו" עש"ב, וכדבריו כתב בשו"ת זית רענן ח"ב (סימן ע"ה אות ד"ה ועוד ד"ק ע"ג): "לדעת רוב הפוסקים קנין אגב אינו אלא מדרבנן", ולפי האמור צ"ב, ועיין בחיבורי הנכחי (לעיל)].

ובעניותי גם לא זכיתי להבין הכרעתו ז"ל לדינא, דעם שכתב שדעת ריא"ז דקנין אגב קונה בגוי ומי בדורות האחרונים יחלוק על ריא"ז, סיים דמידי ספק לא נפיק והמוחזק מצי אמר קים לי, והוא לכאורה תמוה, אחר שמצאנו גאון קדמון הסובר שקנין אגב מהני בגוי, מה ספק יש כאן, וכבר הגאון חקרי לב במקומות הרבה לימדנו כזאת, ולדוגמא בעלמא אביא מה שכתב בספרו חקרי לב מהדורה בתרא (אה"ע סימן ב' ד"ה ואין) כתב:

כבתראה ## ואכמ"ל. [נכתב רבינו הש"ך יו"ד (סימן ל"ו סוף אות י"ח) בעל הלכות גדולות כל דבריו דברי קבלה נמי פסק הכי וביותר שריא"ז שהיה בעל הוראה ואחרון קאי בשיטתיה" ודוק היטב. שוב ראיתי הכתוב בשו"ת רמ"א (סימן פ"ט) ויש להתיישב בדברים שם א"ה].

ורבינו המשנה ברורה (סימן תמ"ח סעיף ביאור הלכה ד"ה בדבר) כה כתב: "ולענין עצם קנין אגב, הגם דלעיל במשנה ברורה (אות י"ז ואות י"ט) כללנו אותו בין שאר קנינים דאין סומכין עליהם לכתחילה, מאחר דיש מפקפקים על כל אחד מהם, מכל מקום היכן שהוא שעת הדחק, כגון שהחמץ מרובה, וביותר היכן שהחמץ בדרך, לא רצינו להחמיר ולמנוע מקנין זה אף לכתחילה, מפני שכמעט כל האחרונים החזיקו בקנין אגב למוכח שבקנינים אף לענין לכתחילה ואף בלי שעת הדחק, עיין בתשובת הנודע ביהודה המובאת בשו"ת שיבת ציון (סימן י"), ובשו"ת חתם סופר או"ח (סימן קי"ג וק"ז) וכתב דמצא לרמב"ן במלחמות ה' פסחים פ"ב (דף ט') שכתב להדיא קנין זה בחמץ, וכן הט"ז יו"ד (סימן ש"כ אות ז') בביאור לשון השלחן ערוך ע"ש, וכן הגאון מהר"ש קאידנאווער בתשובות נחלת שבעה (סימן ל'), והעתיקהוהו בסימן זה כל האחרונים, מכל מקום לכתחילה יראה לצרף עוד איזה קנין כמו סיטומתא או קנין סודר, וכמו שנוהגין כהיום לכפול כמה קנינים, מאחר דהתומים (סימן קכ"ג) מגמגם בקנין זה, וגם קצות החשן שם שכתב לדחות דברי התומים מכל מקום בקצות החשן (סימן קצ"ד אות ד') גם כן כתב לפקפק על קנין אגב עש"ב, וכן במחצית השקל (סימן זה) כתב לגמגם בקנין זה".

ובעניותי חושבני אחר שמצאנו ראשונים הרבה, שכתבו דגוי קונה באגב

והגאון הקדוש רבינו חיים ן' עטר ז"ל בספרו פרי תאר יו"ד (סימן כ"ד אות ב') כתב: "מצוה לשמוע דברי חכמים הם גדולי חכמינו הקדמונים ואין לחוש לשום סברה נגד סברתם", והארכתי בחיבורי שובי השולמית ח"ד (סימן י"א) עיין שם וצרף לכאן.

וצריך לומר שכוונת הגאון חקרי לב ז"ל באומרו "ומידי ספק לא נפיק", היינו משום דלעיל שם הוכיח שהרב תרומת הדשן ז"ל סובר דאין גוי קונה באגב, ולכן חזרו הדברים שקולים, שעם שמצינו שהריא"ז סובר דגוי קונה באגב, מכל מקום מצינו ראשון כנגדו, הרב תרומת הדשן ז"ל שסובר דאין גוי קונה באגב, ולכך הוי ספק ויכול לטעון קים לי כך נראה להסביר דברי הגאון חקרי לב ז"ל.

ולבאורה במחלוקת ריא"ז והרב תרומת הדשן ז"ל, יש לפסוק כריא"ז, דהוא קדמון טובא מהרב תרומת הדשן, שזקנו הרי"ד נח נפשיה בסביבות שנת ה' ל', וריא"ז נכדו היה כשלושים שנה אחריו ככתוב בספר קורא הדורות (דף ט"ו), וריא"ז קדם לרא"ש, והיה בן דורו דמהר"ם מרוטנבורג ז"ל כמו שמזכירו לריא"ז בתשובתו המובאת שבספר המרדכי גיטין (סימן שצ"ג), ולפי דעת הגר"ז ז"ל בשלחן ערוך שלו או"ח (סימן קס"ה קונטרס אחרון אות ב') כבר רבותינו הרא"ש והר"ן מביאים ומצטטים מפסקי ריא"ז, וכשהם מזכירים רבינו ישעיה הכוונה לריא"ז ע"ש. [ולהאמור נפשט ספיקו של הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף (סימן תרכ"ו אות א') ובודאי אין הריא"ז מזכיר דברי הטור ע"ש].

ולומר דהלכה כתרומת הדשן ז"ל משום שהוא בתראה לריא"ז, ליתא, שמעולם הוא לא ראה דבריו, ולא באו דברי ריא"ז לידי הרב תרומת דשן וכל כי האי אין אומרים הלכה

הגאון מהרש"ם ז"ל בספר תשובותיו ח"ז (ר"ס קי"ג): "בשו"ת הרי"ם אה"ע (סימן מ"ג) כתב וכיון דנעלמו דברי הראשונים ז"ל, מהגאון רבי עקיבא איגר והגאון רבי יעקב מליסא ז"ל - **בטלו דבריהם** "עכ"ל, והבן היטב, ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ה (סימן פ' דפ"ז רע"ב), ובחיבורי ברית יעקב (דכ"ב ע"ב), ובחיבורי נר יהודה (דף קמ"ג) ע"ש.

וראיתי לרבינו הגאון חח"ם ז"ל בספרו שדי חמד חלק אסיפת דינים (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ל') שהאריך מאוד בענין זה אם גוי קונה באגב, וכך העלה לדינא שגוי קונה באגב, ושכן דעת רובא דרובא מהפוסקים שגוי קונה באגב עש"ב, ותו לא מידי.

הרמב"ן ותלמידיו הרשב"א ורבינו דוד, וריא"ז נ"ע, אין לחוש לפקפוק וגמגום האחרונים וכלתחילה ואף שלא בשעת הדחק יכול למכור החמץ לגוי בקנין אגב ודוק. [ולענין מעשה אין הדבר מצוי כיון שלפי סדר מכירת חמץ הנהוג בזמן הזה אכן עושים הרבה סוגי קנינים וכדכתב המשנה ברורה].

ולענין הלכה למעשה בודאי יש לנקוט שגוי קונה בקנין אגב, ולא מצי לטעון קים לי כאחרונים החולקים, אחר שמצאנו כן בדברי רבותינו ראשונים כמלאכים "אבי כל הפוסקים" (כלשון הט"ז) הרמב"ן ז"ל, ובדברי "מי שהיה בעל הוראה" (כלשון הש"ך) הריא"ז וכנ"ל, ואלו דברי עמוד ההוראה בדור האחרון

חידושי סוגיות

(מועד קטן ח' ב')

א. בענין רב יוסף איש אמונים

[זכות יצחק ח"ב סי' נו]

קאמינא לך דלא אמרה שמואל, אמרה רב ואמרה שמואל, אמר ליה רב הונא הכי קאמינא לך דשמואל אמרה ולא רב, והבן היטב.

ועם האמור יובנו להפליא דברי התלמוד במועד קטן (ח' סע"ב): "תנן אין נושאים נשים במועד מפני ששמחה היא לו, ופריך תלמודא וכי שמחה היא לו מאי הוי, אמר רב יהודה אמר שמואל וכו' לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, רבה בר רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו. אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבה בר רב הונא דרב היא דאמר רב מנין שאין נושאים נשים במועד שנאמר ושמחת בחגיך ולא באשתך." ורב יוסף שתק ולא השיבו עיין בסוגיא.

ובררך לימודי הייתי מדקדק מדוע אביי אמר זאת לרב יוסף שלא היה רבו המובהק כידוע וכדכתב רבינו הגדול הגר"א ז"ל בבאורו לשלחן ערוך יו"ד (סימן רמ"ב סק"ח) וכן כתב בספר בטהרת המים (מערכת א' כלל ט"ז), ועיין בכל המצויין בחיבורי כרם יעקב (דף רכ"ח) ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (סימן ו' דף ל'), ולא אמר כן אביי לרבו המובהק רבה (עיין בחיבורי אות יעקב (דף נ"ו ודף קי"ג ודף קט"ז, ובדרופתקי דאורייתא שם ודף כ"ה, ובחיבורי יחי יוסף סימן ט"ו דר"ג ע"ב), ובפרט שרבה היה תלמיד מובהק דרב הונא כנודע, ואף שיש למצוא כמה תירוצים לדקדוק זה, כגון דאז כבר נפטר רבה, או שאז אביי היה יושב לפני רב יוסף וכיו"ב,

חולין (י"ח ב'): "כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת דרב ושמואל, אמרי ליה לאו מאתריה דרב ושמואל את, אמר להו רבי זירא מאן אמרה יוסף בר חייא, יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר. שמע רב יוסף איקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספיקי דגברא גריס". ופירש רש"י: "מאן אמרה להא מילתא משמיה דרב ושמואל אמרו לו יוסף בר חייא אמרה דתריין לעיל והיינו רב יוסף דכוליה תלמודא: רב יוסף מכולי עלמא גמיר ושמא שמע דבר מפי אחר שלא דקדק בדברים כמו שנאמרו: דאפילו ספיקי דגברי גריס כשהיו אומרים לרב יהודה שמועה והאומרה שכח ממי שמעה היה שונה רב יהודה בשמועתו קבלתיה מפלוני וספק היה בידו אי מפלוני קבלה או מפלוני קבלה".

הרי שהיה רב יוסף איש אמונים וגברא קפדנא לדקדק בשם האומר ולומר דבר בשם אומרו כרבו רב יהודה, ועם האמור נבין יפה דברי רב יוסף עצמו במנחות (ט"ל א'): "יתיב רבא וקא אמר משמיה שמואל, אמר ליה רב יוסף רב אמרה ולא שמואל", כי אזיל רב יוסף בשיטת רבו רב יהודה דהיה זהיר בדבר הזה לומר דבר בשם אומרו, והיינו נמי ההיא דסוכה (י"א סע"א): "יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר או שקצצן כשרה ואמר רב וצריך לנענע, אמר ליה רב הונא הא שמואל אמרה, אהדרינהו רב יוסף לאפיה ואמר ליה אטו מי

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראיתי לנכון לצרף ולקבוע כאן עוד הערה מרשימותי השייכת מאוד לענין האמור לעיל.

בבורות (ל"א ב'): "הא מילתא איקשייא לרב ששת באורתא ושנייה בקדמותא מברייתא וכו', רב אידי סרסיה דרב ששת הוה, שמעה מיניה אזל אמרה בי מדרשא ולא אמרה משמיה דרב ששת, שמע רב ששת ואיקפד אמר מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא, ופירש רש"י: "מאן דעקץ שעקצני ונשכני, שלא אמרה בשמי תעקציה עקרבא שמתא". [נדע עוד דהא דרב ששת הקפיד על כך שלא אמרו שמועה בשמו, מצינו עוד כזאת שהקפיד על שלא אמרו שמועה בשם אומרה, עיין במסכת מועד קטן (כ"ד ב'): "דרש רבי יצחק נפחא אקילעא דריש גלותא יום אחד לפני עצרת וכו', שמע רב ששת איקפד אמר אטו דידיה היא, דרבי אלעזר אמר רבי הושעיה היא" וכו' ודוק היטב].

ובספר שם עולם בפתיחה (סימן ג' דף י"א) ראיתי שכה כתב: "וכן היה ברצון רבי יוחנן דימורון לשמעתתיה משמיה (כירושלמי ברכות פ"ב ה"א, ומועד קטן פ"ג סה"ז, ושקלים פ"ב ה"ח), וכאשר רבי אלעזר אמר הלכה ששמע מרבי יוחנן ולא הזכיר שמו בבירור הקפיד עליו רבי יוחנן (בבלי יבמות צ"ו א', וירושלמי שקלים שם) וכו', וכמו אשר הקפיד רב ששת על רב אידי סרסיה כד שמע מיניה ולא אמר בי מדרשא משמיה כנ"ל, וכו', והנה אנשי קודש אלה לא היו מגנבי דברים ולא עטפו עצמם בטלית שאינה שלהן וביחוד **שרבי אלעזר הוא האומר** כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, אמנם הוא חשב שבהיותו תלמיד מובהק של רבי יוחנן הכל יודעים שתורת רבו בפיו, וכאשר היטיב לעמוד על כוונתו רבי יעקב **בר אידי** דעייל לקמיה דרבי יוחנן ואמר

מכל מקום היותר נראה לי הוא דאביי בדוקא קאמר כן לרב יוסף אחר שראינו שרב יוסף גברא קפדנא בהאי מילתא אמר לו לעוררו על זאת ודוק היטב.

ומצאתי לחד מרבתינו הראשונים רבינו שלמה בן היתום ז"ל בכיאוורו למועד קטן (שם דף כ"ט) שכה כתב: "אמר ליה אביי לרב יוסף ונפקא מינה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ותניא בספרי לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים לא תחליף דברי רבי יהושע בדברי רבי אליעזר וכן לא תחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע, והוה ליה לרבה בר רב הונא לאומרה בשם רב ולמה אמר גנובה, ושתק ליה רב יוסף מפני כבוד רב הונא שהיה רבו", והרי זה כעין שכתבנו בס"ד.

ודע דהמגיה בהגהותיו לפירוש רבינו שלמה בן היתום שם הביא דנוסח התלמוד כתב יד הוא אמר רבה בר רב הונא **אמר רב הונא** ע"ש, ובזה נבין היטב פשר הנהגתו של רבה בר רב הונא דכשם שאמרו ביבמות (צ"ו ב') על רבי אלעזר בן פדת שכל מה שהוא אומר הם דברי רבי יוחנן אף בלא שיאמר להדיא בשם רבי יוחנן, כן הדברים יפים בקל וחומר גבי רב הונא שכל מה שהוא אומר דברי רבו המובהק רב הם, ורב מדבר מתוך גרונו של רב הונא, דהא תלמודא פריך על רב מדברי רב הונא כההיא דשבת (קכ"ח א') ועיין בכל המצויין בזה בחיבורי ברית יעקב (ס"ו ל"ב) וביחבורי כרם יעקב (ס"ו ח' דע"ד ע"ב), ולכן לא היה רבה בר רב הונא צריך להדגיש שדברי אביו רב הונא הם הם דברי רב, כי סמך דכל שומע ידע זאת, אבל אביי סבר שעם כל דא צריך לומר זאת להדיא, ואלו ואלו דברי אלהים חיים ודוק היטב. [תש"נ].

וראיתי עוד שם בספר שם עולם (דף ט"ז) שכתב: "ואשר מצינו כי רב ששת הוי מחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי עקיבא ודברי רבי עקיבא בשם רבי אליעזר (שבועות י"ט א'), הנה באמת אמרו על רב ששת (ירושלמי שבת פ"א ה"ב) כי לית אנן צריכין למסמך על שמועתיה דהוא גברא מפתחא, ומפורש בספרי (פרשת שופטים פסקא קפ"ח) לא תסיג גבול רעך זה שאומר דברי רבי אליעזר בשם רבי יהושע, ודברי רבי יהושע בשם רבי אליעזר" עכ"ל, ותמה אני מאד על דברים אלו, דלדרכו נמצא דרב ששת עבר בלאו דלא תסיג, והיתכן כזאת, ואף שנאמר דהוא מדרבנן וקרא אסמכתא, מכל מקום אטו איסור דרבנן מילתא זוטרתא היא, והלא שרי למיקרי עבריין שבת (מ' סע"א), ורשע יבמות (כ' א') ונדה (י"ב א') ע"ש. [ואגב תן דעתך דכולהו הנך מימרות דרבא הן].

אבל באמת תמה אני על הרב בעל שם עולם שלא עיין היטב בדברי רש"י ז"ל שם שם באותו פרק באותו מקום בשבועות שכבר תירצה שפיר, דכל האיסור להחליף בין רבי אליעזר לרבי יהושע הוא בגוונא **דיש נפקותא להלכה בין חיוב לפטור**, אבל כל שאין נפקא מינה להלכה כדהכא, דרק משמעות דורשין איכא בנייהו לית לן בה. ואחר כך מצאתי שכבר כתבו כן הגאון המובהק רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן לשבועות שם, והגרא"ב ווסרמן זצ"ל הי"ד בידיעות נכבדות שבראש ספרו קובץ הערות על יבמות, וזה ברור, וממילא לא קשיא מידי, ודברי הרב בעל שם עולם תמוהים מאד לענ"ד. [ועיין בספר תורה תמימה דברים (י"ט אות ל') וכבר קדמו במצפה איתן שם, ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (ס"ו א) וצרף לכאן, וגם יש לעמוד על דבריו וכמשנ"ת].

וכי על כל מה שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי יהושע, אלא יהושע יושב דורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף רבי אלעזר תלמידך יושב דורש סתם והכל יודעין כי שלך היא (יבמות שם, וירושלמי שקלים שם), וזו היא סנגוריה גם לתהלוכות אביו של רבי יעקב, **רב אידי** שהיה סרסיה דרב ששת והכל יודעים כי תורתו של רב ששת היא". ודפח"ח.

והנה בעיקר דבריו כבר קדמוהו רבנן ז"ל, עיין בהגהות הגאון יעב"ץ ז"ל לבכורות שם שכתב: "ורב אידי סבר דכולי עלמא ידעי דתורתו שלו, של רבו רב ששת היא, כההיא דיבמות (צ"ו ב') עכ"ל, מכל מקום תמוה מאד אצלי איך עלה כזאת לפניו לומר דרב אידי שמשו של רב ששת הוא אביו של רב יעקב בר אידי תלמיד רבי יוחנן, וזה אי אפשר שהאבא יהיה שמש של רב ששת המאוחר מאד בזמן (שהרי רב ששת תלמיד רב הונא יבמות ס"ה ב' ועיין בחיבורי נסנת חיים דף ע"ג), ואילו בנו רבי יעקב יהיה תלמיד רבי יוחנן המוקדם מאוד, וגם בספר תולדות תנו"א ח"א (דף קל"ט ודף קמ"ב) מבואר להדיא דרב אידי סרסיה דרב ששת אינו רב אידי אביו של רבי יעקב, ונכון. [ולתרוץ דרבי יוחנן חי שלש מאות שנה וכו'] לא שייך הכא, ועיין בחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת ר' אות כ"ג דף קי"א) ודוק היטב].

ועיין שבועות (י"ט רע"א): "ורבי יוחנן אמר משמעות דורשין איכא בנייהו, וכן אמר רב ששת משמעות דורשין איכא בנייהו, דרב ששת מחליף דרבי אליעזר לרבי עקיבא ודרבי עקיבא לרבי אליעזר", ופרש"י: "דרב ששת מחליף כשהיה שונה משנתנו פעמים מחליף דברי זה לדברי זה ולא היה מקפיד לפי שאין ביניהם חיוב ופטור".

שם, הם רבותינו גאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרי דבי רב שם, ולגאון הנצי"ב ז"ל בעמק הספרי שם, (ושם כתב עוד גורים בענין המחליף בעלי השמועות ע"ש) ואכמ"ל. [י"ג טבת תשנ"א].

ומה שהביא בספר שם עולם מהירושלמי דשבת, לאו שמא מתיא ועיין לגאון המובהק מרדאזין ז"ל בספר סדרי טהרה אהלות (דרל"ט ע"א) מ"ש בזה, ועיין גם במפרשי הספרי

ב. בענין חציבת קבר בחיים

[מאמר יעקב סי' ד]

חולצין, ואין מספידין עליו, ואין מכניסין עמו ארון לבית עד שימות, והרמב"ן בספר תורת האדם מסיים בה כללו של דבר כל שהוא מעסקי המת אין עושין לו עד שתצא נפשו, וכל זה אינו אלא על החולים כדי שלא תטרף דעתם עליהם, אבל הבריאים העושים קברים ותכריכים לעצמם לכבודם אין חשש בזה כדאמרינן במנחות (מ"א ב') גבי כלי קופסא חייבין בציצית אמר רבא ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו וכו' אלמא שאפשר לזקן לעשות לו טלית לכבודו ועומד בקופסא עד שימות ונקבר עמה" ע"כ.

והנה הריב"ש ז"ל פתח בקבר ותכריכין, וסיים בראיה רק על "תכריכין" שהבריאים עושים, אבל על "קבר" לא הביא ראיה, וראיתי לחד מתקיפי קמאי רבינו הרשב"ץ ז"ל בשו"ת תשב"ץ ח"ג (סימן י"ג) שכה כתב: "ואפילו היה חפירת הקבר בכלל מצות קבורה וכו' כל שכן שיראה שאינו אלא טורה בהכשר מצוה, שאין מצות הקבורה אלא להכניסו לקברו, והחפירה הכשר מצוה, שהרי אדם בחייו יכול לחצוב לו קבר, כמו שכתוב מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך קבר [ישעיה כ"ב ט"ז], וכן חוצבי קברים קברו [שם], וכן בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני [בראשית ג' ה'] לפי מה שנראה על דרך הפשט, וכן נראה בסנהדרין (מ"ז ב') ובמסכת משקין [היא מועד קטן ח' ב']

מועד קטן (ח' ב'): "תנן: "אין חופרין כוכין וקברות במועד, אבל מחנכין את הכוכין במועד".

ופירש המיוחס לרש"י: "אין חופרין כוכין וקברות, לצורך המתים שדרכין [היה] לחפור כוכין וקברות לזמנן לצורך המתים שימותו דטירחא יתירא הוא", ועיין שם בתוספות (ד"ה אין) שהאריכו בזה, ועיין גם בתוספות ביצה (ו' א') ע"ש. [ומה שכתבתי שהפירוש למועד קטן "מיוחס" לרש"י, היינו כי כן האמת שהוא רק מיוחס לרש"י, וכבר מבואר ענין זה באר היטב בס"ד בחיבורי תורת יעקב (סימן רמ"ח) ובקונטרס אחרון שם, עיין [שם].

ובן כתב הרי"ף ז"ל בהלכותיו מועד קטן שם (ד"ג ע"ב): "אין חופרין כוכין וקברות במועד, פירוש להקבר בהן אחר המועד" ע"ש.

ועיין שו"ת ריב"ש (סימן קי"ד) שנשאל בגוסס בערב שבת ואמרו לפתוח לו קבר יען אם ימות קודם השבת יכנס לקברו בו ביום, והוסיף השואל: "וראיתי בריאים פתחו קבריהם והכינו כל צרכי קבורתם בעודם בחיים, וזקני השר חצב קברו וקברו אשתו חמש שנים קודם שנפטר, אם לחולה מסוכן ראוי לעשות כן".

ועל זה השיב הריב"ש ז"ל שם: "באבל רבתי (פ"א ה"ה) תניא גבי גוסס אין קורעין ואין

עליו, ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות, ואין פותחין עליו בצדוק הדין עד שתצא נפשו".

והוסף רבינו רמ"א ז"ל: "הגה ויש אומרים דאין חוצבין לו קבר אף על פי שאינו עמו בבית עד אחר שימות (ריב"ש סימן קי"ד). ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום ויש סכנה בדבר (רבינו ירוחם בשם רבי יהודה החסיד ז"ל) ע"כ.

ובא לידי ספר יקר הוא ספר כסא אליהו שחיברו גאון ירושלם עמית בתורה לגאון חיד"א ז"ל מר ניהו רבה רבי אליהו ישראל ז"ל וראיתי לו שם (סימן של"ט אות א') שכתב על דברי הרמ"א ז"ל: "הגהה אסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר, מהלשון משמע כשיש גוסס לפניו מדקאמר עד למחר וכו', אבל קשה דמה בא ללמדנו דהא כבר מילתא אמורה לעיל מזה מדברי הריב"ש סימן קי"ד, ואם כוונת רמ"א ז"ל לאסור אפילו כשאין גוסס לפניו, זה הפך משנה שלימה דאמרינן דאין חופרין כוכין וקברות במועד, ופירש הרי"ף ז"ל להקבר בהם אחר המועד, משמע דבחול שרי דאי לאו הכי מאי איריא חול המועד, וזהו מה שכתב הריב"ש דלבריאים אין קפידא, ומסתייעא מילתא מהך מתניתין דמועד קטן ע"כ.

ובענינותי איני מבין דברות קדשו ז"ל, דרבינו רמ"א ז"ל תרי מילי נקיט, הראשון דינא, והוא דמרן ז"ל לא סבירא ליה לגמרי כריב"ש ז"ל וכו"ל, ולכן סובר דמותו לחפור קבר לגוסס כל שאין הוא יודע מזה כלל וכאשר כתב בית יוסף, ולכן מרן ז"ל לא העלה דברי הריב"ש על שלחנו הטהור, וזה הוסף הרמ"א ז"ל והוא דין ראשון.

שהמערות וכוכין ומהמורות מוכנות לקבור שם הארונות, וכן מוכח במתניתין בבא בתרא (ק' ב') בענין המוכר קבר לחבירו וכולה סוגיא התם דאדם יכול לחצוב לו קבר בחייו וכו'. הרי שהרשב"ץ ז"ל הביא ראיות גם על כך שהיו עושים וחוצבים קברים עוד בהיותם בחיים ודוק.

ומדברי הריב"ש ז"ל יוצא דאין לחפור קבר לגוסס ואפילו אם אינו יודע מזאת, כי זה הכלל שכל שהוא מעסקי המת אין עושין לו עד שתצא נפשו, ועיין למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן של"ט) שאחר שהביא דברי הריב"ש ז"ל דלעיל סיים: "ולי נראה דמהא לא איריא דכיון דמשום דלא תטרף דעתו הוא, דוקא בדבר שאפשר לו להרגיש, אבל קבר הנחצב בבית הקברות שפיר דמי לפותחו, שאין החולה מרגיש בו, ולישנא דברייתא הכי מוכח דקתני אין מכניסין "עמו" ארון לבית, משמע הא מחוץ לבית מכניסין או עושין, וכל שכן קבר שאי אפשר לו להרגיש בו, מיהו רבינו ירוחם כתב בשם הרב רבי יהודה החסיד אין לחצוב קבר אלא אם כן נותנין בו המת לאלתר, כי אם יישאר פתוח עד למחר לא יעברו ימים מועטין שימות אחד תוך ט"ז יום עכ"ל".

ומבואר דמרן ז"ל מודה בחדא לריב"ש ז"ל ובחדא פליג, דלחצוב קבר לגוסס והוא יודע או שומע או מרגיש, אין לעשות, וזה כריב"ש, אבל כל שאינו יודע שמדברי הריב"ש מתבאר שגם כן אסור, בהא סובר מרן ז"ל דבכהאי גוונא דאין הגוסס מרגיש מותר לחצוב ואפילו לא ימות לאלתר, אלא שרבינו ירוחם בשם רבי יהודה החסיד אסור גם בזו.

ומרן ז"ל בשלחן ערוך יו"ד (סימן של"ט סא) כתב: "הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו וכו', ואין קורעין ולא חולצין ולא מספדין

שהרי הוכיח מפסוקים שלמים שנהגו לחצוב קבר עוד בחיים, אבל כבר נודע שדברי רבינו הגדול אשר משאתו יגורו אליהם, רבי יהודה החסיד זצ"ל בצוואותיו עמוקים מני ים, ואין שום נפתל ועיקש בדבריו ח"ו, והלכה כמותו בכל מקום, ועיין בדברות רבינו הב"ח ז"ל יו"ד שם שהביא כמה הסברים דלא תיקשי מהך משנה על קבלת רבינו יהודה החסיד, ותימה שהגאון רבי אליהו ישראל ז"ל לא ראה דבריו וצ"ע.

והמעייין היטב בדברות רבינו הש"ך יו"ד (שם ססק"ו) יראה שכבר רמז לשאלה זו במה שציין לעיין בשלחן ערוך או"ח (סימן תקמ"ז ס"א), וגם הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח (שם) כתב להסביר וליישב, והביא דבריו מו"ז הגז"ל בכף החיים (שם אות מ"א), וגם עיין בספר יפה ללב ח"ג יו"ד (שם אות ג), שציין הרבה בזה, ובהגהות מקור חסד על צוואות רבינו יהודה החסיד (שם) ציין לכל גדולי האחרונים שהאריכו בדנא פתגמא, ועיין גם בספר רוח חיים או"ח (ס"ס שכ"ה סוף אות ד), עיין שם.

סוף דבר דברות רבינו יהודה החסיד זצ"ל אמת ויציב אמת ואמונה כמנהגו הטוב וכדרכו דרך הקודש זיע"א.

ואחר כך הוסיף רמ"א ז"ל ואמר דמלבד דכך הוא הדין, יש בזה דבר נוסף והוא **סכנה**, דקבלה מידנו מרבי יהודה החסיד ז"ל דאין לחצוב קבר ולהניחו פתוח, וזה אף אם אין גוסס לפנינו וכו', ורק אם קוברים בו באותו יום מותר וכו', וכמפורש בבית יוסף, ובזה עלו דברי רבינו רמ"א ז"ל יפה, ומשה שפיר קאמר כמנהגו הטוב זיע"א.

ועבשיו בימים אלו זכינו ויצא לאור עולם ספרו של הגאון רבי חיים שמואל גאטיניו ז"ל (השני), מעיר התורה שאלוניקי, הנקרא בשם "ערך כסף", וראיתי לו שם (מערכת ק' ערך קבורה דף רמ"ג) שעמד להסביר דברי רמ"א ז"ל שבתחילה הביא דברי הריב"ש ז"ל דמיירי בגוסס, אבל אם מת הגוסס פשיטא דמותר, ואחר כך הביא רמ"א ז"ל דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל דאסור לחצוב קבר אפילו במת אלא אם כן נותנין בו המת לאלתר ועיין שם. [נודע שברור אצלי שספר ערך כסף הנ"ל לא הכל יצא מידי רבי חיים שמואל גאטיניו השני, ויש בו תערובת דברים גם מזקנו רבי חיים שמואל גאטיניו הראשון וכעת אכמ"ל בזה].

ומה שעוד העיר הגאון רבי אליהו ישראל ז"ל דזה הפך **משנה** - הנה לפי מה שהבאתי לעיל מדברי הרשב"ץ ז"ל הוא גם הפך **מקרא**,